

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning

Lärarprogrammet, examensarbete 10 poäng

Hur ser könsroller ut i modern barnlitteratur?

En studie av sex ofta utlånade barnböcker vid
Linnéstadens och Västra Frölunda bibliotek

Maria Jehander och Lena Odelberg

LAU350

Handledare: Barbro Johansson

Examinator: Kerstin Lökken

Rapportnummer: VT06-1030-1

Abstract

Institution	Etnologiska institutionen
Författare	Maria Jehander och Lena Odelberg
Arbetets titel	Hur ser könsroller ut i modern barnlitteratur? En studie av sex ofta utlånade barnböcker vid Linnéstadens och Västra Frölunda bibliotek

Bakgrund	Genusfrågor är något som har engagerat och intresserat oss mycket under hela vår utbildning. Därtill har vi båda läst svenska för tidigare åldrar och är mycket intresserade av barn- och ungdomslitteratur. Jämställdhetsfrågor är högaktuella i dagens samhälle och vi anser att det är av stor vikt att uppmärksamma dessa. Enligt tidigare forskning påverkas barn mycket av vad de läser och litteraturen bidrar till att de socialiseras in i stereotypa könsroller.
Syfte	Syftet med detta examensarbete är att undersöka hur könsroller framställs i modern barnlitteratur. Som pedagoger kommer vi att läsa mycket för barnen och ofta rekommendera böcker åt dem. Därför tycker vi att denna undersökning är intressant och viktig.
Metod	Med hjälp av bibliotekspersonal har vi valt ut sex ofta utlånade barnböcker vid två bibliotek i Göteborg. Vi har noggrant läst varje bok och analyserat dem var och en ur ett genusperspektiv.
Resultat	I samtliga av de sex barnböckerna har vi noterat flera genusrelaterade egenskaper, framförallt hos de vuxna karaktärerna. Traditionella könsroller framhävs inte i alla avseenden som norm, men de finns där ändå. De vuxna karaktärerna befäster dessa i samtliga av böckerna i vår studie. Även hos barnkaraktärerna har vi funnit genusrelaterade egenskaper men de är inte lika tydliga och inte lika ofta förekommande.
Nyckelord	Genus, könsroller, jämställdhet, barnlitteratur, skönlitteratur.

Förord

Under våra studier på nya lärarprogrammet vid Göteborgs universitet har ett gemensamt intresseområde vuxit fram när det gäller genusfrågor, i samhället och i skolan. Vi har fått djupare förståelse för hur viktigt det är att uppmärksamma och arbeta med detta ämne. Eftersom vi båda har läst svenska för tidigare åldrar och är intresserade av litteratur, ansåg vi att det skulle vara av stort intresse att studera könsroller inom modern barnlitteratur. Det finns tidigare forskning om detta, men vi har inte hittat mycket när det gäller svensk barnlitteratur under senare år. Därför har vi valt att analysera barnböcker som har givits ut under 2000-talet. Vi har delat upp barnlitteraturen sinsemellan och sedan diskuterat innehåll och gjort analysen gemensamt. Arbetet med referenslitteraturen har gjorts på liknande sätt. Vissa texter har vi skrivit gemensamt men de flesta har vi skrivit individuellt. Vi har läst, kommenterat och gemensamt redigerat varandras texter och fört många och långa diskussioner om innehållet. Urvalet av skönlitteraturen har gjorts i samråd med bibliotekarier på två bibliotek i Göteborg.

Göteborg 2006

Maria Jehander och Lena Odelberg

Innehållsförteckning

Abstract	i
Förord	ii
Innehållsförteckning	iii
1. Inledning	1
2. Syfte och problemformulering	3
3. Teoretisk anknytning och tidigare forskning	4
3.1 Genus	4
3.1.1 Vad är genus?	4
3.1.2 Traditionella könsroller	4
3.1.3 Könssocialisation	6
3.2 Barnlitteratur	8
3.2.1 Vad är barn- och ungdomslitteratur?	8
3.2.2 Könsroller i barnlitteratur	8
3.3 Språkets betydelse	13
4. Material och metod	14
4.1 Urval	14
4.2 Reliabilitet, validitet och generalitet	15
4.3 Avgränsningar	15
5. Resultatredovisning	16
5.1 Presentation av barnböckerna	16
5.1.1 <i>Biografmysteriet</i> av Martin Widmark	17
5.1.2 <i>Bli ihop</i> av Thomas Halling	17
5.1.3 <i>Dagboken</i> av Laura Trenter	19
5.1.4 <i>En hemsk plan</i> av Pia Hagmar	20
5.1.5 <i>Kalla diamanter</i> av Kerstin Lundberg Hahn	22
5.1.6 <i>Varning för X-LIGAN!</i> av Peter Gissy	24
5.2 Analys av barnböckerna	26
5.2.1 Vilka egenskaper har de olika karaktärerna? Hur uttrycker sig de olika karaktärerna? Vilka aktiviteter utför de olika karaktärerna?	26
5.2.2 Vilka yrken och roller har de olika karaktärerna?	27
5.2.3 Hur beskrivs karaktärernas utseende och klädsel?	27
5.2.4 Förekommer det lika många kvinnliga som manliga karaktärer?	27
6. Slutdiskussion	28
6.1 Diskussion	28
6.2 Sammanfattning	30
7. Referenslista	31
7.1 Otryckta källor	31
7.2 Tryckt källlitteratur	31
7.3 Referenslitteratur	31
7.4 Tidningar	32

1. Inledning

Vi har båda två läst svenska för tidigare åldrar och är mycket intresserade av barn- och ungdomslitteratur. Därtill är vi engagerade och intresserade av genusfrågor. Enligt tidigare forskning är litteraturen en viktig del i barn och ungdomars vardag.

Claes Borgström, jämställdhetsombudsman, skriver i en debattartikel i *Göteborgs-Posten* (050109) följande:

Jämställdhet leder inte till något paradisiskt tillstånd, hur nu det skulle se ut. Men verklig jämställdhet mellan kvinnor och män skulle innebära enorma framsteg på livets alla områden: krig och fred, fattigdom och tillväxt, miljö, kultur, brott och straff, hälsa och utbildning för att nämna några. Jämställdhet är egentligen inte ett mål i sig, utan ett medel att nå målet. Målet är befrielse. Befrielse från det järngrepp som den rådande genusordningen håller oss ifrån det vi föds tills vi dör. Befrielse av vars och ens hela potential som människa, obegränsad av föreställningar om kön och befriad från ovärdiga över- och underordningen i kategorin man och kvinna. (Göteborgs-Posten, 9/1, 2005)

Hur stämmer detta överens med de attityder barn och vuxna möter i vardagen?

Budskapet i bland annat media är vanligtvis ett helt annat. Just nu är det extremt särhållande i reklam. Genom symboler och färger i annonser för leksaker och barnkläder, tvingas barnen in i förutbestämda mönster och roller. Det bidrar, som vi ser det, till stor del att cementera de stereotypa könsrollerna. Flickors kläder är ofta ljusa och blommiga och under senare år har även vuxenmodet krupit ner till barnstorlekarna. Pojkarnas kläder är däremot ofta kamouflagemönstrade och deras kläder har en mer tuff attityd.

Ulf Christianson talade på sin föreläsning (041108) om *Livslångt lärande*. Skolan är en institution för påverkan av kommande generationer och alla människor måste vara deltagande i samhället. Eftersom cirka 2,5 miljoner människor i Sverige är verksamma inom skolan varje dag, vilket är cirka en fjärdedel av befolkningen, är det av stor vikt att genusperspektivet uppmärksammas i skolvärlden och att pedagogerna hela tiden aktivt arbetar med detta. Enligt Christianson är skolan den viktigaste arenan för ett samhälles utveckling. Det är där vi måste börja om vi vill förändra ett samhälle. Som pedagog är man en slags samhällsbyggare och man bör få eleverna att inse att de också är det.

I undersökning efter undersökning visar resultaten på stora skillnader i hur flickor och pojkar bemöts. Att pojkar generellt ges mer utrymme är ett välkänt faktum, men att flickorna också är medvetna om sin underordning är något som sällan framkommer. Denna underordning spelar med stor sannolikhet en betydande roll för flickors vidare utveckling.

Vid en tidigare undersökning som vi gjorde under en praktikperiod tyckte vi oss tydligt se att denna underordning fanns hos flickorna. Vi intervjuade några flickor i år 3 som går i en skola i centrala Göteborg. När vi frågade om de tyckte att de kunde göra sig hörda under lektionerna och om deras åsikter blir bemötta med respekt svarade de följande:

(fingerade namn)
(INT. = intervjuare)

LINN: "Ibland kan det bli lite för mycket prat i klassrummet och då hörs det inte vad man säger. Det är bra att vi får sitta utanför klassrummet ibland och arbeta."

- ANNA:** ”Men det är också bra att fröken låter de som stör få gå ut så att alla andra kan sitta kvar.”
- LINN:** ”Det är lite jobbigt ibland när vi går igenom vissa mattefrågor tillsammans så ropar ofta Johan och Fredrik alltid ut sina svar utan att räcka upp handen.”
- INT.:** ”Vad händer då? Vad gör fröken då?”
- EVA:** ”Fröken frågar om vi också förstått.”
- INT.:** ”Vad svarar ni då?”
- LINN:** ”Ja, jag tror det.”
- EVA:** ”Eller så säger jag kanske.”
- INT.:** ”Varför talar ni inte om för fröken att ni inte har förstått?”
- LINN:** ”Vi tjejer och Jan är lite mer svårtänkta jämfört med Johan och Fredrik och det är pinsamt att säga att man inte kan.”

Detta, menar vi, visar tydligt att flickorna uppfattar sig själva som underordnade pojkarna. Det finns även många studier som visar att pojkarna har mest talutrymme i ett klassrum och detta bekräftades även av flickorna i vår intervju.

Vi misstänker att detta fenomen existerar även i barn- och ungdomslitteratur. Därför tycker vi att det skulle vara intressant att undersöka hur nyskriven barnlitteratur framställer könsmaktsfrågor och genusfrågor. I styrdokumentet (Lpo 94) står det klart och tydligt att:

Skolan ska aktivt främja kvinnor och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan och de krav och förväntningar som ställs på dem bidrar till att forma deras uppfattning om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmonster. Den ska ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla förmåga och intressen oberoende av könstillhörighet. (Lärares handbok, 2002, s.10)

Enligt tidigare forskning spelar litteraturen en stor roll för många barn och ungdomar. I kursplanen för svenska står det bland annat om ämnets karaktär och uppbyggnad:

Skönlitteratur, film och teater ger möjlighet till empati och förståelse för andra och för det som är annorlunda och för omprövning av värderingar och attityder. Därigenom kan motbilder formas till exempelvis rasism, extremism, stereotypa könsroller och odemokratiska förhållanden. (Grundskolans kursplaner och betygskriterier, 2000, s.99)

2. Syfte och problemformulering

Syftet med detta examensarbete är att undersöka hur könsroller framställs i modern barnlitteratur.

Eftersom elever läser mer skönlitteratur i dagens skola anser vi att det är viktigt att undersöka vad litteraturen innehåller och vilket budskap den ger. Vi anser att det är av stor vikt att uppmärksamma alla pedagoger, som är verksamma inom skolan, på att det finns en mängd dolda budskap, vad det gäller könsroller, i barn- och ungdomslitteratur. Därför är det viktigt att pedagoger försöker göra medvetna och genomtänkta urval när det gäller litteratur som de ska presentera för sina elever. Vi vet sedan tidigare att stereotypa könsroller förekommer i äldre barnlitteratur, men förekommer detta även idag? Hur framställs könsroller i modern barnlitteratur?

Vi har läst sex olika barnböcker och studerat och analyserat dem noga ur ett genusperspektiv. De frågor vi tycker är viktigast och som vi kommer att försöka besvara i analysen av böckerna är följande:

- Vilka egenskaper har de olika karaktärerna?
- Hur uttrycker sig de olika karaktärerna?
- Vilka aktiviteter utför de olika karaktärerna?
- Vilka yrken och roller har de olika karaktärerna?
- Hur beskrivs karaktärernas utseende och klädsel?
- Förekommer det lika många kvinnliga som manliga karaktärer?

3. Teoretisk anknytning och tidigare forskning

3.1 Genus

3.1.1 Vad är genus?

I Svenska Akademiens ordlista (1998) förklaras ordet ”genus” med bland annat ”socialt kön”. Yvonne Hirdman (2001) skriver att genus är latin och betyder slag, sort, släkte, kön och att ordet ingår i sammansättningar som till exempel generation. Till mitten av 1980-talet användes i kvinnoforskningen ordet könsroll. Detta ord fick oss dock att ställa den, enligt Hirdman, felaktiga frågan om vad som egentligen spelar mest roll för människors uppträdanden och handlanden – könet eller rollen? Hon skriver också att hon vill att ordet genus ska förstås och användas som ett ord som gör att vi ser det vi inte såg tidigare.

Lena Gemzöe (2002) skriver att begreppet kön har, i feministisk diskussion, alltmer ersatts med genus och begreppet patriarkat, vilket innebär ungefär ”mansdominerad samhällsordning”, har ersatts med genussystem eller genusordning. Begreppet genussystem introducerades i Sverige i slutet på 1980-talet. Ordet kön betecknar det biologiska könet medan genus är socialt och historiskt betingat. När vi, i vår uppsats, använder ordet genus menar vi alla skillnader mellan könen som inte är biologiska.

3.1.2 Traditionella könsroller

Ett feministiskt perspektiv skriver Lena Gemzöe (2002) om. Hon anser att genus är en relationell kategori, det vill säga att kvinnligt och manligt måste förstås i relation till varandra. Skillnaden skapas genom att kvinnor är det som män inte är och män är det som kvinnor inte är. Gemzöe anser att mannen oftast är normen och att kvinnan är det avvikande från normen. Hon skriver också att de båda könen ordnas hierarkiskt på så vis att det manliga könet ges ett högre värde och en överordnad maktposition. Hierarki mellan könen återfinns både i politik, ekonomi och familjesfär och denna hierarki underbyggs av våra föreställningar om vad som är kvinnligt och manligt. Föreställningar om att kvinnor och män har olika egenskaper och karaktär leder bland annat till att kvinnor och män har olika arbeten som värderas olika. Typiska kvinnliga arbeten, som exempelvis vård- och omsorgsarbete inom den offentliga sektorn, är bland de lägst avlönade. Enligt Gemzöe är våra föreställningar bland annat att kvinnor är omvårdande, känslamma, mjuka och relationsinriktade medan män i högre grad är självständiga, målmedvetna och har förmåga att fatta snabba och förnuftiga beslut. Det som vi uppfattar som typiskt kvinnliga egenskaper anses passa bra för arbete inom vård och omsorg medan det som vi uppfattar som typiskt manliga egenskaper är egenskaper som ofta efterfrågas hos chefer.

Gemzöe hänvisar till sociologen Nancy Chodorow som menar att det i alla kulturer är kvinnor som har huvudansvaret för omhändertagandet av de små barnen. Både flickor och pojkar har en kvinna som första vårdare och detta kan, enligt Chodorow, förklara hur vissa generella skillnader i kvinnors och mäns personlighet och roller reproduceras från generation till generation. Att både flickor och pojkar har en kvinna som första vårdare får olika konsekvenser beroende på vilket kön respektive barn tillhör. Flickor utvecklar sin könsidentitet i relation till en likkönad vårdare och identiteten utvecklas i hög grad genom identifikation med modern. Pojkar måste däremot avgränsa sig från sin olikkönade första vårdare för att bygga upp sin könsidentitet och istället söka identifiera sig med en ofta frånvarande far. ”Eftersom en pojke för att bli man måste förneka modern måste han också

förneka och nedvärdera alla kvinnliga egenskaper, såväl inom sig själv som i den yttre världen” (Chodorow i Gemzöe, 2002, s 105). Chodorow anser att pojkars könsidentitet blir mer osäker och att manlighet blir något som ständigt måste försvaras. Relationer till och beroende av andra blir ett hot mot könsidentiteten och därför måste de avvisa det tidiga beroendet av modern.

Margareta Bäck-Wiklund och Birgitta Bergsten (1997) skriver om hur vardagen ter sig för ett trettiotal barnfamiljer som de följt under en längre period. De visar på en bild där dagens föräldrar känner sig splittrade och otillräckliga. Kraven från individen själv och samhället är höga, man och kvinna förväntas leva jämställt och i denna kravfyllda situation måste vardagen fungera. Deras studie visar att vi tror oss leva i ett jämställt samhälle men att i familjesituationen sätts jämställdheten på undantag. Deras forskning visar en bild av hur barnen och samhället ser mamman som den omvårdande. De menar att samhällets syn på mammarollen medför en låsning för mamman. Forskning som de tagit del av visar att hela familjen mår bäst om mamman inte känner sig låst i en omvårdningsroll. Bäck-Wiklund och Bergsten menar att kvinnors situation skall sättas i relation till arbete, kultur, familj och hur deras identiteter formas skall förstås utifrån såväl strukturella, kulturella, sociala som personlighetsmässiga förhållanden. Detta för att barnen skall få en annan bild av sin mor än omvårdande och själva låsa sig i en uppfattning där det är mamman som vårdar och tar hand om. De menar att kvinnorna ser som sitt ansvar att vårda och att detta leder till klara skillnader mellan köns sätt att förhålla sig till konflikter, regler och rättvisa vilket de relaterar till olika moraluppfattningar. Bäck-Wiklund och Bergsten anser att detta har sin grund i hur barnen ser på sina föräldrar. Flickor ser till relationer medan pojkar har en tendens att se till regler och detta påverkar även synen på föräldrarna. De ser mamman som den omvårdande, den som ger omsorg, den som skapar relationer och ser till barnens behov. Pappan ses som den som leker med barnen utifrån barnens önskningar. Leken blir ett sätt för fadern att kompensera barnen för sin frånvaro. Författarna beskriver leken som något som både barn och far njuter av samtidigt som fadern dövar sitt ofta dåliga samvete. Undersökningen visar att mödrarna fortfarande har huvudansvaret för barnens vård men fäderna sysselsätter sig oftare och leker mer med sina barn.

Programmet *Landet runt*, som sändes i STV 2 den 29 april 2006, visade ett reportage som tog upp svårigheterna med att bryta könsmonster. Det finns svårigheter med att få fram bra metoder för detta, men just nu pågår ett ettårigt projekt i Sverige. Projektet omfattar 200 personer varav hälften är kvinnor och hälften är män. De ska praktisera på yrken som inte är typiska för deras kön. En kvinna som intervjuades arbetade som stenhuggare och trivdes utmärkt. När kvinnan började sin praktik sa hennes chef rent ut att han inte tyckte att yrket passade en kvinna. Men hon trivdes bra ändå, både med arbetsuppgifterna och med arbetskamraterna. Som hon känner idag, kan hon mycket väl tänka sig att fortsätta arbetet efter projektet har avslutats. Målet med undersökningen är att minst hälften av deltagarna skall stanna kvar i de yrken som inte anses passa deras kön. Syftet är att även få arbetsgivarna att ändra sitt synsätt när de anställer folk, eftersom det har visat sig att många arbetsgivare tänker mycket stereotypt när det gäller könsroller.

Kvinnlig utvecklingshistoria har förändrats de senaste decennierna och detta skriver Patricia Klein Frithiof med flera (1994) om. De menar att kvinnor och män är mer lika än olika, men där de är olika betonar samhället kvinnans kvinnlighet som det underordnade könet. Denna roll gör att kvinnans identitetsutveckling får djupgående konsekvenser. Det kan till exempel gälla kroppsbild, självuppfattning och självförtroende. Eftersom mannen är normen i vårt samhälle, uppfattar kvinnor sig som att vara fel. Språket ger också mannen tolkningsföreträde

och har gjort så i flera tusen år. Enligt författaren gör detta att kvinnor kan ha svårt att hitta ord för vad de vill uttrycka när de måste använda männens språk. Att männen har styrt utvecklingen av språket kan vi bland annat se på ordet man. I en allmän text betyder det någon, man eller kvinna, men samtidigt är det en beteckning på en man.

3.1.3 Könssocialisation

Eva Wiklund Dahl är chefredaktör på *Förskoletidningen*. Ett nummer av tidningen har temat genuspedagogik (nr 1, 2006) och där skriver hon att föreställningarna om vad som anses vara typiskt kvinnligt och typiskt manligt bär vi alltid med oss. Föreställningarna är så införlivade i oss som människor att vi, trots eventuell intellektuell medvetenhet, agerar utifrån könsstereotypa mönster. Hon förenklar vad hon menar med att ”de flesta av oss är lika insnövade på detta område som alla andra!” (Wiklund Dahl, 2006, s 1). Wiklund Dahl tror att det är nödvändigt att inse det för att kunna förändra de ingrodda föreställningarna.

I samma tidning skriver Kajsa Svaleryd i sin artikel ”Kön spelar roll” om hur stereotypa könsroller skapas redan i förskolan. I alla sammanhang där människor möts skapas normer för hur vi bör vara, hur vi ska prata, vilka aktiviteter vi ska ägna oss åt, vilka typer av kläder vi bör ha med mera. Ingen människa föds kvinnlig eller manlig utan det är något vi lär oss i mötet med andra människor och vi formas av de budskap som vi får av andra när vi prövar olika sätt att vara. Signalerna som formar de socialt konstruerade villkoren utifrån vårt biologiska kön uppfångas tidigt. Beroende på vilket kön vi föds med så uppfostras vi till olika sociala varelser med olika roller och uppgifter. Till dessa roller knyts vissa typer av intressen, leksaker, färger, språk med mera och det är just i bemötande och samspel med andra människor som barnets upplevelse om vad det innebär att vara flicka eller pojke formas. Enligt Svaleryd pågår denna genussocialiserande process varje dag i förskolan. Barnen prövar hela tiden olika sätt att vara och utifrån de reaktioner och den respons de får från andra skapas tysta överenskommelser om vad som är lämpligt för endast flickor respektive pojkar. I förskolans läroplan står det skrivet att dessa stereotypa könsroller ska motverkas, men Svaleryd menar att det ofta är svårt att få syn på dem. Det eller de som följer de förväntade normerna uppmärksammas inte. Det som däremot avviker från normen lägger vi märke till och med hjälp av det kategoriserar vi och skapar oss stereotypier.

Svaleryd anser att vi alla bär på mer eller mindre medvetna normer och uppfattningar om vad som ingår i just kvinnlighet och manlighet. Hon skriver att om hon beskriver en person som resultatinriktad, aktiv, beredd att ta risker, innovativ och framåt så brukar nästan alla hon frågar säga att de tänker på en man. Om hon istället beskriver en person som omsorgsfull, vänlig, känslsam, noggrann och eftertänksam kopplar många det till en kvinna. De traditionella föreställningarna om vad som är kvinnligt respektive manligt påverkar oss att skilja människor och deras beteende åt beroende på kön. Föreställningarna leder till förutfattade meningar om hur vi borde bete oss beroende på vilket kön vi tillhör. Enligt Svaleryd spelar vårt kön en stor roll för hur vi kommer att leva våra liv.

Carrie F. Peachter (1998) anser att genus och kön spelar en stor roll för vår identitet och är viktigt för hur vi upplever oss själva och andra. På grund av en rad sociala och kulturella antaganden beter vi vuxna oss olika mot barn beroende på vilket kön de har. Barn blir vid tidig ålder, redan vid 2-3 års ålder, själva medvetna om sin könstillhörighet och drar sig tidigt till barn av samma kön. Det är viktigt för barn att lära sig de sociala mönstren och detta har visat sig vara särskilt viktigt för pojkar vilkas beteende, enligt Peachter, är mer stereotyp. Hon skriver att det för unga män ofta gäller att bete sig så ”okvinnligt” som möjligt eftersom

kvinnliga egenskaper värderas. En man med kvinnliga egenskaper värderas och just därför försöker många män förstärka de manliga egenskaperna som ju räknas högre. Allt som är typiskt manligt uppfattas vara normalt och detta leder till att allt som är typiskt kvinnligt uppfattas vara en avvikelse från det normala.

Paechter skriver också om hur pojkar och män dominerar både tid och rum i skolan. Det finns undersökningar som visar att flickor som är känsliga och osjälvviska, överger sina anspråk på makten till pojkar som tar för sig. Flera undersökningar visar att många pojkar har lättare för att avbryta någon annan som pratar i klassrummet och detta leder till att de får mer uppmärksamhet av lärarna än vad de mer tystlåtna eleverna, framförallt flickor, får. Pojkarna blir oftare sedda av lärarna och det är i första hand deras intressen som blir tillgodosedda.

Paechter anser att genusystemet är så djupt inpräntat i sociala och kulturella former att det oftast känns naturligt och oundvikligt. När till exempel flickor gör vissa saker och agerar på ett visst sätt är det lätt att förklara det med att det helt enkelt är så som flickor är och som flickor gör. Men om vi börjar ifrågasätta detta kanske vi kan förstå att flickor inte måste agera på detta sätt. Paechter ifrågasätter om vi måste fortsätta med de genusystem som råder inom skolan. Hon anser att system som detta alltid går att bestrida och att nyckeln till att kunna bestrida det är att förstå hur det fungerar.

Seija Wellros (1998) skriver om olika dikotomier, ”vi och dom”, där ”vi” är den egna gruppen som man tillhör och ”dom” är de andra som man definitivt inte tillhör eller känner någon gemenskap med. Detta kan bland annat handla om dikotomin flickor och pojkar. Hon skriver om hur viktigt det är för varje individ att hålla sig till sin egen grupp eftersom det är lättare att känna igen sig och få bekräftat att man är ”rätt”. Man speglar sig i andras ögon för att identifiera sig själv och detta leder till en bättre självbild och självkänsla vilket är grunden till ett bättre självförtroende. Individerna i en grupp delar intressen och värderingar, och i utomstående ögon liknar de varandra. Wellros skriver att det inte direkt går att observera värderingar men genom ord och handling kommer de till uttryck. Individerna socialiseras in i samhällets tänkta ramar och här har skolan en stor roll. Omgivningens värderingar och moraluppfattningar förvandlas successivt till individens inre egendom och blir en helt integrerad del av personligheten. Man märker inte att man blivit påverkad och präglad och uppfattar sin bild av världen som sin egen skapelse.

Elisabet Öhrn (2002) menar att könsmönster inte bara beror på kön utan även har koppling till den sociala klasstillhörigheten. Där uppstår en samhällelig könsordning med rangordning mellan könen. Öhrn anser att internationell forskningslitteratur inom detta ämne till största del har analyserat olika maskuliniteter mer än feminiteter. Men hon beskriver ett par nordiska studier som även pekar på att det finns variationer inom flickgrupper. Här spelar den sociala klasstillhörigheten en stor roll för hur flickorna definierar sig själva. En flicka från arbetarklassen blir ofta den tysta flickan och hon känner ofta mer samhörighet med pojken från arbetarklassen. Flickor med högre social bakgrund är de som oftast försöker tänja på de traditionella könets gränser.

3.2 Barnlitteratur

3.2.1 Vad är barn- och ungdomslitteratur?

Enligt Lena Kåreland (2001) ska en barnbok handla om barn eller figurer läsaren kan identifiera sig med. Barnboken ska vara lätt att läsa, ha bilder och inte vara för tjock. Ungdomslitteratur är böcker utgivna och marknadsförda för unga människor. Det är ofta en eller flera ungdomar som har huvudrollen. Böckerna är generellt mer lättlästa än vuxenlitteratur.

3.2.2 Könroller i barnlitteratur

Lena Kåreland (2001) ger en kortfattad översikt över modern barn- och ungdomslitteratur, då främst svensk sådan. I början av boken tar hon upp barnbokens historiska utveckling och beskriver 1900-talet som barnens speciella århundrade när det gäller litteratur. Hon beskriver även hur levnadsvillkoren och synen på barn har förändrats. Samhället har de sista hundra åren mer och mer tagit på sig rollen att försöka ge alla barn en tryggad uppväxt med rätt till utbildning och ge dem tillgång till det kulturella utbud som finns. Vid förra sekelskiftet var barnböcker skrivna i pedagogiska och uppfostrande syfte, medan dagens barnböcker blir diskuterade och bedömda utifrån etiska och konstnärliga kriterier. Denna utveckling tog fart efter andra världskriget. Kåreland diskuterar också kvalitet på barn- och ungdomslitteratur samt de olika genrer som finns i utbudet. Varje genre är ganska lätt att definiera och man märker tydligt till vilken målgrupp den vänder sig. Trots att det fortfarande är många stereotypa könroller, kan man se en långsam förändring. I dag kan man läsa om pojkars funderingar och känslor och många böcker beskriver barns tankar om existentiella funderingar. Under senare år har de även utvecklats till att försöka beskriva hur man kan bearbeta och ge lösningar på svårigheter. Tidigare togs problemen oftast bara upp ytligt och tenderade då till att ge en ensidig pessimistisk bild av barns verklighet.

Enligt tidigare forskning läser många barn i låg- och mellanstadieåldern mycket böcker och barn påverkas av det de läser. Att flickor läser mer än pojkar är allmänt känt. Inger Norberg (2003) tror att en av orsakerna till detta är att flickorna har fler läsande förebilder än pojkarna. Detta kan leda till att pojkarna får för sig att det är omanligt att läsa. Flickor läser också ur ett bredare sortiment av böcker eftersom det verkar vara lättare för en flicka att ta till sig traditionell pojkläsning än vad det är för en pojke att läsa vad som vanligtvis betraktas som flickböcker.

Magdalena Rönneholm (1977) skriver om en genusstudie av barnböcker som Centerns Kvinnoförbunds barnboksgrupp gjorde på 1970-talet. Arbetsgruppen fick i uppgift att undersöka hur könroller framställdes i barn- och ungdomsböcker 1950-1970. Gruppen läste totalt 40 böcker skrivna på 1950- och 1960-talet. Det de bland annat studerade var vilka olika roller och yrken karaktärerna i böckerna hade. Kvinnorna som förekom i böckerna från 50-talet var oftast hemmafruar. De få kvinnor som yrkesarbetade hade typiskt kvinnliga yrken som till exempel städerska, sjuksköterska, hembiträde, telefonist eller affärsbiträde. Samtliga fäder som förekom i böckerna arbetade utanför hemmet och hade oftast arbeten inom medelklass eller högre medelklassyrken. I böckerna som var skrivna på 60-talet var det fler kvinnor som arbetade utanför hemmet än tidigare men fortfarande dominerade lågavlönade typiska kvinnoyrken. Männerna arbetade fortfarande inom medelklass eller högre medelklassyrken.

Flickors och pojkars rollmodeller, i de undersökta böckerna, skiljde sig åt en hel del. Exempelvis kunde inte pojkarna förlika sig med att vara eller se ut som en flicka. Detta var i

så fall något mycket negativt. Flickorna kunde däremot uttrycka sin önskan om att vara som en pojke och detta var något positivt. Pojkarna uttryckte sig ofta föraktfullt om flickor som till exempel att flickor var sjåpiga, larviga, fysiskt svaga, blyga, mörkrädda, gnälliga och att de skvallrade och babblade. Flickorna uttryckte sig inte alls lika ofta föraktfullt om pojkar och när de väl gjorde det använde de ord som till exempel dumma, retsamma, malliga och överlägsna.

Kristina Fredriksson (1999) gjorde i mitten av 1990-talet en studie av högläsningssliteratur i grundskolans år 3. Syftet med studien var bland annat att undersöka hur kvinnor och män beskrivs i några av de barnböcker som lästes högt för barnen i skolan. Fredriksson läste totalt nio utvalda böcker och studerade dem ur ett genusperspektiv. Böckerna är skrivna från 1940-talet till och med 1990-talet. Studien visar att kvinnorna i böckerna framförallt är verksamma inom vård, undervisning, hemarbete och affär. Majoriteten av dem har lågavlönade yrken och ingen av dem har ett yrke inom något beslutsfattande område. Männerna i böckerna förekommer i mer än dubbelt så många yrkeskategorier som kvinnorna. Deras yrken varierar mycket mer och de har både låg- och högavlönade yrken. Flera av dem förekommer inom beslutsfattande yrken och har chefspositioner. I böckerna från 1990-talet arbetar kvinnorna, precis som männen, utanför hemmet men i övrigt finns inga större skillnader jämfört med böckerna som är skrivna tidigare. Det är oftast kvinnorna som lagar maten. De få gånger en man gör det är det oftast enklare former av matlagning som till exempel att göra smörgåsar. I de fall en man ägnar sig åt mer avancerad matlagning misslyckas han oftast. När det gäller hemmets skötsel är det oftast män som utför reparationer och ägnar sig åt trädgårdsarbete medan kvinnorna syr och har huvudansvaret för hushållsarbetet. När män utför hushållsarbete är det oftast när de lever utan en kvinna eller när kvinnan för tillfället är upptagen med något annat. Kvinnorna har oftast huvudansvaret i omsorg om barnen och är oftast de som tröstar, badar, uppfostrar och förmanar. Männerna är delaktiga främst när det gäller gränssättningar eller det som har med barnens skolgång att göra. Dock finns vissa undantag.

I böckerna i Fredrikssons studie kommenteras inte pojkarnas utseende speciellt mycket men det gör däremot flickornas. Utseendet beskrivs som väsentligt mer betydelsefullt för flickorna än för pojkarna, som inte verkar "bry sig" så mycket. Flickorna i böckerna ägnar sig oftare än pojkarna åt lugna sysselsättningar. Pojkarna ägnar sig mer åt aktiviteter som är fartfyllda och rörliga och som ofta har inslag av tävling och äventyr. När det gäller hushållsarbete är det oftast flickor som hjälper sin mamma eller någon annan vuxen kvinna med det. Även här finns vissa undantag.

Enligt Bodil Alvarsdotter (2002) visar forskning att barnlitteraturen spelar en stor roll vid barns skapande av attityder och beteende gällande könsroller. I USA har det gjorts flera empiriska studier som visar att barn, främst i förskoleåldern och lägre skolåren, påverkas av stereotyper i litteraturen. Bland annat har man där låtit grupper av barn läsa eller lyssna till berättelser med enbart stereotypa könsroller och vice versa. Dessa studier visar att barnen antingen reducerat eller ökat sitt stereotypa medvetande. Enligt Alvarsdotter visar alla undersökningar att det som barn läser hjälper till att skapa deras attityder, förståelse och beteende och alternativa könsrollsbeskrivningar i barnlitteratur skulle kunna bidra till att barnen får en mer rättvis och nyanserad bild av könen. Hon anser att det är mycket viktigt att som lärare ta in genusperspektivet i arbetet, bland annat vid val av litteratur, men att detta kräver personlig övertygelse. Det är viktigt att vara stark i sin övertygelse, känslomässigt engagerad i ämnet och att ha starka argument för dess existens. Alvarsdotter konstaterar att det i vårt samhälle fortfarande existerar djupt rotade könsroller och att dessa könsroller förs vidare från generation till generation. Hon menar att vi också fortfarande lever i ett

mannsamhälle men poängterar att detta nödvändigtvis inte är till fördel för män och pojkar, utan att även de är utsatta för förtrycket. ”Stereotypa könsroller inskränker båda könen frihet genom att pojkar och flickor utifrån könstillhörighet får lära sig vad som förväntas av dem” (Alvarsdotter, 2002, s 75).

I sin studie konstaterar Alvarsdotter, som så många andra, att flickor läser böcker med både kvinnliga och manliga huvudpersoner medan pojkarna oftast bara läser böcker med manliga huvudpersoner. Hon anser att konsekvensen av det blir att flickor får en större inblick i pojkars liv och därmed bättre förståelse för dem medan pojkar till stor del går miste om vetenskapen om hur flickor tänker och känner. Flickor ges i och med detta större möjlighet att bredda sin förståelse för det motsatta könet än vad pojkarna gör. Det är inte lika accepterat att pojkar läser flickböcker och förklaringen till detta tror Alvarsdotter ligger i den allmänna synen på könets värde. Det är fullt accepterat med pojkflickor, som det enligt Alvarsdotter vimlar av i litteraturen, men flickpojkar är det väl knappast någon som hört talas om. I sin studie konstaterar hon att könsroller i barnböcker bidrar till barns könsuppfattning och barnlitteratur spelar stor roll i deras identitetsbildande. Hennes studie visar också att genusperspektivet inte värderas särskilt högt inom barnboksförlagen och att recensenter sällan kommenterar böckerna ur genussynpunkt.

Lena Kåreland (2005) redovisar resultaten av flera forskningsrapporter om barnlitteratur. I en av undersökningarna blev pedagoger intervjuade och fick frågan om hur urvalet av litteratur till eleverna gjordes. De flesta lånade böcker på biblioteket och fick där hjälp av personalen med att välja ut boktitlar. Det var ofta böcker som stod med i boklistor över mest utlånade böcker. Det visade sig att bilderböcker för små barn oftare hade en manlig huvudperson och den manliga dominansen var högst påtaglig. Men det var även vanligt med böcker som hade både en kvinnlig och manlig huvudperson. Syskonpar förekom också ofta, men då var det en storebror och en lillasyster vilket gjorde att det uppstod en manlig dominans. De flesta forskare inom området anser, enligt Kåreland, att flickor och pojkar påverkas av de bilder av kvinnligt och manligt som de möter i böckerna och det har förts flera debatter om detta. Läsaren identifierar sig oftast med huvudpersonen och lär sig på så sätt ett mönster av sociala och kulturella värderingar. Kåreland anser också att det är viktigt att studera i vad mån berättelsen låter barn upptäcka vilka positioner som är möjliga för dem att inta som individer. Det kan till exempel göras genom att låta huvudpersonen ha ett avvikande beteende från rådande könsmonster. Samhället har lättare att acceptera om en flicka har genusöverskridande beteende och då är det viktigt att även framhålla det motsatta för att kunna mjuka upp könsrollerna. En författare som tidigt gjorde det var Astrid Lindgren. Hennes huvudpersoner Pippi Långstrump och Ronja Rövardotter är flickor som är starka och modiga och Emil i Lönneberga är en mjuk pojke som visar mycket känslor. En annan undersökning visar hur flickor och pojkar väljer sina favoritböcker. Det visar sig att pojkar undviker att välja böcker med kvinnor som huvudpersoner och de väljer inte böcker som handlar om kärlek och relationer. Flickor däremot läser böcker med både kvinnliga och manliga huvudpersoner. Enligt Kåreland har det dock börjat ske en förändring de senaste åren, men den går långsamt.

Lena Kåreland (2005) beskriver en undersökning om interaktion i boksamtal där det tydligt visade sig att flickorna var underordnade pojkarna. Tre könsblandade grupper samtalande om olika böcker. I samtliga tre grupper dominerades samtalen av en eller flera pojkar vare sig dessa hade läst hela boken eller inte. Men även flickorna deltog aktivt. I en av grupperna, med flest pojkar, var det en pojke som dominerade. Däremot var samtalsutrymmet mellan gruppens flickor jämt fördelat. I en annan grupp, där en bok skulle betygsättas, gav en tystlåten flicka boken betyget 4 av 5. En pojke som varit mycket aktiv under boksamtalen och

tyckte att boken var bra, gav trots detta bara betyget 1,5. Detta motiverade han med att ”det var en tjejbok”. I en tredje grupp visade det sig att en vanligtvis tyst och inaktiv flicka plötsligt deltog lika aktivt som de två pojkarna i gruppen. Det kunde bero på att alla tre var mindre läsvana barn och då kanske hon hade lättare för att hävda sig. Det visade sig också att när samtalsledaren ställde frågor var det fler flickor än pojkar som svarade ”jag vet inte” eller ”jag förstår inte”. Pojkarna svarade alltid, även om svaren inte alls hade att göra med den fråga som ställts. Detta kan, enligt författaren, tolkas som att pojkarna har större självförtroende och det stämmer i så fall överens med pojkarnas dominans under boksamtalen.

Bronwyn Davies (2003) har forskat om 4- och 5-åringars beteenden och lekar i förskolor i Australien. Hon har valt att koncentrera sig på förskoleåldern eftersom det, enligt traditionell utvecklingspsykologi, är under denna tid som barnets sociala kön formas eller socialiseras fram. Davies skriver om sagans betydelse för barn och om hur de traditionella sagorna befäster etablerade könsroller. Relationen mellan kvinnor och män, barn och vuxna och mellan rika och fattiga är det som skapar den ordnade moraliska grunden som berättelsen, och därmed den sociala världen, kan byggas på. Hon beskriver en studie hon gjort som handlar om hur barn förstår feministiska sagor. Det finns, enligt Davies, två sorter av feministiska sagor för barn. En där undertexten har blivit texten (sagan blir en berättelse *om* kön) och en där metaforerna för vad det innebär att vara kvinna eller man är omkastade (och på det viset framträder en annan slags berättelse). I denna studie valde Davies ut fyra feministiska böcker som hon läste för barnen, som var fyra och fem år gamla. Vi har valt att kortfattat presentera sagornas innehåll och barnens reaktioner på dessa för att ge en bättre förståelse för studiens resultat.

Den första boken handlade om en pojke som tyckte om att göra ”flicksaker” i stället för sådana saker som pojkar antas göra. Hans pappa var mycket bekymrad över detta och de andra pojkarna i skolan retade honom. Det feministiska budskapet i sagan var att även om det innebär svårigheter för en pojke att vara på ett feminint sätt så är det ändå möjligt att vara det (och att till och med bli hyllad för det). Majoriteten av barnen som lyssnade på sagan tyckte att pojkar ska göra pojksaker och flickor ska göra flicksaker. Det fanns en viss överlappning mellan vad barnen ansåg vara flick- respektive pojksaker men i allmänhet ansåg de att de legitima områdena för aktiviteter var åtskilda och tydliga. De tyckte till exempel inte att pojkar skulle plocka blommor, leka med dockor, sjunga eller dansa (det vill säga allt det som pojken i sagan, enligt Davies, tyckte om att göra). Istället tyckte de att pojkar skulle leka med vapen, spela fotboll, ägna sig åt karate och liknande aktiviteter. Intervjuer med barnen visar att de tyckte att personer som uppför sig utanför sitt tilldelade kön ska fördömas och straffas på något sätt, med till exempel olika öknamn. Davies skriver att vi är vad vi anses vara, inte vad vi tror att vi kanske själv skulle vilja vara. Vi kan inte vara det ena och bete oss som det andra. Kvinnlighet och manlighet är två kategorier som handlar om relationer och utesluter varandra. Slutligen skriver Davies att hon tycker att denna berättelses huvudsakliga värde var dess förmåga att inbjuda till diskussioner och att synliggöra de sätt som könsrelationer skapas på.

Den andra sagan, som Davies läste för barnen i studien, handlade om en prinsessa som inte tyckte om att vara prinsessa och en drake som inte tyckte om att vara drake. Prinsessan var ohyfsad och slarvig och gjorde livet svårt för alla runt omkring henne. Draken drömde om att dansa balett och spela fiol. Så småningom bytte prinsessan och draken plats och båda blev det som de ville vara. Det feministiska budskapet i denna berättelse var att människor borde få bli vad de vill bli och att de kommer att bli lyckliga om de tillåts göra det. Majoriteten av barnen

uppfattade sagan som att den handlade om en snäll och en elak karaktär. Draken, som blev prinsessa, uppfattade de som snäll eftersom den uppförde sig som barn förväntas uppföra sig. Däremot tyckte de inte om den grova, tuffa prinsessan och sa att prinsessor ska vara snälla, vackra och trevliga. Barnen uppfattade sagan som en moralisk saga om relationerna mellan vuxna och barn snarare än relationerna mellan kvinnligt och manligt. ”Den berättelsestruktur där snälla flickor belönas med en säker och lycklig familjesituation är så stark att det är svårt för barnen att höra den alternativa berättelsen om att det är bra för människor att vara det som de vill vara” (Davies, 2003, s 82).

Den tredje sagan handlade om en flicka som en dag får en superhjalte-dräkt. När hon har på sig dräkten kan hon hjälpa andra som råkat i svårigheter eller hamnat i nödläge av något slag. Hon håller dräkten hemlig och ingen vet att det är hon som är den berömda räddaren. Handlingarna som flickan utför beskrivs som feminina eftersom hon inte använder sina superkrafter för att dominera, kontrollera eller skaffa sig själv ära, utan enbart för att hjälpa andra. Både flickorna och pojkarna som hörde sagan kunde lätt identifiera sig med flickan i berättelsen. Enligt Davies hade dock pojkarna en tendens att bortse från att huvudpersonen var en flicka och för dem var hennes kön ingenting som utmärkte berättelsen. Flickorna var däremot mycket mer medvetna om att huvudpersonen var en flicka. De kallade henne ”superflicka” och ”superkvinna” när de beskrev henne medan pojkarna ofta använde ordet ”superman”. Flickorna trodde att de skulle vilja vara huvudpersonen i berättelsen men hade mycket svårt att tänka sig själva som tillräckligt starka eller att de skulle kunna flyga. Detta hade däremot pojkarna inga svårigheter med. Davies tycker att användandet av en kvinnlig hjälteposition är betydelsefull för att utveckla berättelsestrukturer som skiljer manlighet från maskulina positioner. Att flickan i berättelsen väljer att hålla sin hjälteposition hemlig tror hon dock kan underminera sagans värde för flickorna, eftersom den bekräftar idén att kvinnor bara kan vara starka och aktiva i tysthet.

Den fjärde sagan handlade om en prinsessa som räddade en prins från en elak drake. Draken satte eld på både prinsessans slott och hennes kläder och hon blev alldeles smutsig. När hon till slut lyckas rädda prinsen säger han till henne att han inte vill bli räddad av en prinsessa som är täckt av sot. Prinsessan blir arg på honom och går iväg och det blir inget bröllop. Detta var, enligt Davies, barnens favoritsaga men det var få av dem som förstod dess feministiska budskap. När prinsessan blev smutsig tyckte många av barnen att hon blev förvandlad till en elak prinsessa. De tyckte att hon borde ha gjort sig ren och snygg för att sedan gifta sig med prinsen. Många kunde inte se prinsessan som en verklig hjälte. De kunde inte heller förstå varför hon valde att ge sig av ensam på slutet eller se det som något positivt. Några pojkar utsåg prinsen som hjälte och många tyckte att draken var en stark och manlig varelse. Davies skriver att det gick att se fina skillnader i hur vart och ett av barnen uppfattade sagan. Hon menar att dessa skillnader delvis beror på vilken subjektposition de väljer (prinsessans eller prinsens) och delvis hur de förstår relationerna mellan könen.

Alla fyra böckerna i studien var, enligt Davies, feministiska men hon skriver att det inte är säkert att barnen uppfattade sagorna som ”det var meningen” att de skulle göra. För att barn ska förstå sagor som de hör använder de sina erfarenheter från vardagen och sin kunskap om andra sagor. Även om en saga innebär nya möjligheter kommer barnen att tolka den efter vad som redan är bekant för dem. Davies skriver att de flesta sagor som barn får höra har en undertext som ger en sexistisk och klassbaserad bild av verkligheten. Hon menar att det är genom sagor av det slaget som barn lär sig att se sig själva som kvinnor eller män med de mönster för makt och längtan som hänger ihop med den könsrättvisa tudelningen. ”När barn lyssnar på traditionella berättelser lär de sig att se sig själva och andra som en del av sina egna

könsuppdelade berättelser. Sagorna förser dem med metaforer, egenskaper och skisser med vars hjälp de kan tolka sina positioner i den sociala världen” (Davies, 2003, s 66).

3.3 Språkets betydelse

Seija Wellros (1998) skriver om hur språket är ett viktigt instrument för att skapa förbindelse mellan den yttre och inre verkligheten. Genom orden i språket styr det tänkandet in i färdiga tanke kategorier som andra före oss har skapat. Det för med sig dolda värderingar genom ordvalet.

Ulf Telemans (1991) skriver att språket har stor betydelse för barns utveckling och om hur de blir bedömda för sitt språkbruk. Vilken är svenskämnetns identitet? Innehållet av vad elever ska lära sig styr deras språkutveckling. Det är viktigt att lärandet sker i meningsfulla sammanhang. Svenskämnet ska ha ett eget innehåll som skiljer sig från de andra ämnena och det är viktigt att eleverna får stifta bekantskap med det. Enligt Telemans är läroböcker ofta ostrukturerade och satsar på färdighetsträning. Att välja något från elevens egen erfarenhet utanför klassrummet blir aktivitetens innehåll. Svenska kan också användas som livskunskap. Språket utvecklas bäst i en funktionell ram. Vi får livskunskap genom att bland annat läsa olika skönlitterära verk, tidningar och annan litteratur. Livskunskap är enligt Telemans ett okontrollerbart och inte mätbart fenomen, men ger eleven god språkträning.

Telemans anser att språkutvecklingen sker genom språkanvändning i alla ämnen. Den generella kunskapen i alla ämnen är död om den inte har en obruten anknytning till elevens erfarenhetsvärld. Kunskapen blir konturlös om den inte bearbetas av eleverna själva med aktivt språkbruk, både på längden och på tvären. Varje ämne måste ha ett eget innehåll, som är viktigt i sig själv. Kunskap om språk är kunskap om människorna. Det är viktigt att man kan skapa sig en formulerbar syn på språkkunskapen och litteraturkunskapens värde. Vilken kunskap om språk ska skolan förmedla? Vad behöver eleven för kunskap om språket för att ha ett hjälpmedel i sin egen språkutveckling? Telemans skriver att språket gör människan till människa, inte djur, och språket är vårt förnämsta redskap för tänkande och kommunikation. Han anser att bäst är kunskap som ynglar av sig, ger ny insikt och ger eleverna ”aha-upplevelser”. De blir nyfikna på att läsa och kritiskt granska texter. Språkutveckling sker via språkanvändning och det sker bäst genom att tala, lyssna, skriva och läsa. Om man är medveten om sitt eget språkbruk blir man även medveten om andras språkbruk och kan då förbättra sitt eget. Telemans menar att det är bra att känna till språkliga fördomar för att själv kunna undvika dem och för att kunna förstå andra människor som använder dem. Dessutom är det bra att känna till olika läsare och lyssnares språkfärdigheter/olikheter. Det bestämmer ofta vad och hur vi själva ska tala eller skriva.

När någon för en monolog om hur något är och bör vara har denna person, enligt Telemans, en plikt att ta hänsyn till lyssnaren och läsaren eftersom denne inte kan protestera. Lyssnarens och läsarens behov bör ha i åtanke. Det är viktigt att ta ansvar för att det man säger eller skriver är sant, ärligt, relevant och meningsfullt. Förmågan att se orsaker och konsekvenser av texten eller språket är viktig att träna. Här har skolan en viktig uppgift att lära eleverna att bli kritiska läsare.

4. Material och metod

Vi har valt att göra en kvalitativ studie, vilket innebär att vi försökt skaffa oss en djupare kunskap inom ett visst område (Patel & Davidsson, 2003). Vi har läst sex olika barnböcker och studerat och analyserat dem noggrant ur ett genusperspektiv. Det vi framförallt uppmärksammat är vilka kvinnliga respektive manliga karaktärer som finns i varje bok och hur dessa karaktärer beskrivs. Alla genusrelaterade skillnader och likheter vi funnit har vi noterat och detta blev sedan underlaget till vår studie.

4.1 Urval

När vi skulle välja ut vilka böcker som skulle ingå i vår studie ansåg vi att det var viktigt att välja böcker som läses av många barn eftersom det budskap böckerna ger då sprids till flera läsare. Eftersom vi ville studera modern barnlitteratur bestämde vi att böckerna skulle vara skrivna på 2000-talet. För att undvika eventuella kulturella skillnader valde vi enbart böcker som är skrivna av svenska författare. Vi ville att samtliga böcker skulle rikta sig till barn i ungefär samma ålder och då kunde vi exempelvis ha valt bilderböcker, kapitelböcker eller ungdomsböcker. Efter flera diskussioner och överväganden bestämde vi oss för att välja böcker som riktar sig till barn i cirka 8-10-årsåldern. Dessa böcker har några eller flera bilder, men är inga bilderböcker, och de har relativt mycket text. Att vi valde just 8-10-årsåldern beror främst på att det är barn i den åldern vi är mest intresserade av att senare, som pedagoger, arbeta med.

Vi kontaktade sedan två barnbibliotekarier vid två olika bibliotek i Göteborg och bad dem nämna några av de mest utlånade böckerna, på respektive bibliotek, enligt våra kriterier. Intressant nog nämnde de båda personerna, helt ovetandes om varandras val, i flera fall samma boktitlar eller serier. På det ena biblioteket fick vi dessutom statistik över de 96 mest utlånade barn- och ungdomstitlarna på alla Göteborgs bibliotek under år 2005. Flera av dessa böcker fick vi sälla bort eftersom de var bilderböcker, tonårsböcker eller böcker skrivna av utländska författare. Flera av böckerna på listan var dessutom skrivna av samma författare. Efter samtal med de båda bibliotekarierna och efter att själva ha studerat statistiken, valde vi ut sex böcker skrivna av sex olika författare. När vi gjorde urvalet tänkte vi inte på vilket kön de olika författarna har. I efterhand noterade vi dock att de böcker vi valt är skrivna av tre kvinnliga och tre manliga författare. Om det hade blivit en ojämn könsfördelning mellan författarna hade vi kanske justerat detta i efterhand men nu uppstod aldrig den situationen.

Av de sex böckerna i vår studie är hela fem inom genren deckare eller mysterier. Enligt bibliotekspersonalen är det deckare och mysterier som är de mest populära böckerna hos barn just nu. Humorböcker och böcker om kärlek och relationer, som till exempel böckerna om *Eva & Adam* av Måns Gahrton och Johan Unenge och *Bert* av Sören Olsson och Anders Jacobsson, är enligt bibliotekarierna inte alls lika populära som de var för några år sedan. Fantasyböcker är också populära just nu, men av de mest utlånade böckerna fanns endast böcker skrivna av utländska författare inom denna genre, som till exempel böckerna om *Harry Potter* av Joanne K. Rowling. Eftersom vi valt att enbart läsa böcker skrivna av svenska författare fick vi därför välja bort dessa.

4.2 Reliabilitet, validitet och generalitet

När vi läste och analyserade böckerna försökte vi vara så objektiva som möjligt. Vi är dock medvetna om att vi har värderingar och förkunskap med oss och att detta mycket väl kan ha påverkat oss i vår analys. Enligt Nils Gilje och Harald Grimen (1992) har vi redan teorier och förväntningar, medvetna eller omedvetna, som styr oss och detta spelar stor roll för hur vi löser ett problem. Ingen är helt objektiv. Det går inte att observera något om vi inte först vet vad det är vi ska observera och därför kan vi aldrig vara helt objektiva.

Eftersom vi valt att studera ett mindre antal böcker och därmed har ett litet undersökningsunderlag, anser vi oss inte kunna dra några generella slutsatser. Vi har dock försökt relatera våra resultat till litteraturen. Vi har funnit en hel del studier av könsroller i äldre barnlitteratur men det har varit svårt att hitta studier av barnlitteratur skriven på 2000-talet. Detta har medfört att vi inte kunnat göra någon aktuell jämförelse med vår egen analys. Istället har vi med hjälp av litteraturen bland annat försökt svara på varför genusrelaterade skillnader mellan könen existerar även i aktuell barnlitteratur, vad konsekvenserna kan bli och varför det är viktigt att ändra på detta. Mycket av den litteratur vi har läst fann vi själva genom att söka på olika bibliotek och i olika databaser som till exempel Kvinnsam och Svenska Barnboksinstitutet. Vi kontaktade även personal på Litteraturvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet och fick via dem rekommendationer angående lämplig litteratur.

4.3 Avgränsningar

Vi bestämde oss tidigt för att vårt arbete skulle handla om genus och barnlitteratur. Vi hade många intressanta idéer och olika perspektiv när vi skulle försöka avgränsa oss i ämnet. Eftersom huvudpersonerna i barnböcker övervägande är pojkar, var en idé att undersöka om författare till barn- och ungdomsböcker övervägande är kvinnor eller män och om de är medvetna om varför de valt att ha pojkar respektive flickor i huvudrollen. Då kunde vi göra djupare intervjuer med flera författare och på så sätt ta reda på deras inställning. Vi insåg att det tyvärr skulle ta för lång tid och att det kanske skulle bli svårt att hitta författare som kunde ställa upp på intervjuer. En annan intressant tanke var att låta några barn läsa en eller några böcker och sedan intervjua barnen. Vi gjorde dock den bedömningen att tiden var för begränsad för detta. Slutligen bestämde vi oss för att göra en undersökning genom att själva läsa ett antal utvalda böcker. Förekommer traditionella könsroller i modern barnlitteratur? Har jämställdheten gått framåt i litteraturen?

5. Resultatredovisning

5.1 Presentation av barnböckerna

Vi har läst totalt sex olika barnböcker och analyserat dessa ur ett genusperspektiv. Samtliga böcker är skrivna av svenska författare under 2000-talet och böckerna vänder sig till barn i cirka 8-10-årsåldern. Det framkommer inte i någon av böckerna exakt i vilken tid handlingen utspelar sig men på grund av modern teknik, som till exempel mobiltelefoner, förutsätter vi att det är nutid. Samtliga av böckerna har några eller flera bilder och dessa förmedlar inte heller att det skulle vara något annat än nutid.

De böcker vi studerat är:

Biografmysteriet (2004) av Martin Widmark

Bli ihop (2003) av Thomas Halling

Dagboken (2005) av Laura Trenter

En hemsk plan (2003) av Pia Hagmar

Kalla diamanter (2002) av Kerstin Lundberg Hahn

Varning för X-LIGAN! (2004) av Peter Gissy

Böckerna presenteras en och en och vi börjar med en kort sammanfattning av respektive bok. Därefter följer en beskrivning av de olika karaktärerna och de eventuella genusskillnader eller likheter som vi har observerat. De frågor vi här betraktar som viktigast och väljer att försöka besvara under den följande analysen av respektive bok är:

- Vilka egenskaper har de olika karaktärerna?
- Hur uttrycker sig de olika karaktärerna?
- Vilka aktiviteter utför de olika karaktärerna?
- Vilka yrken och roller har de olika karaktärerna?
- Hur beskrivs karaktärernas utseende och klädsel?
- Förekommer det lika många kvinnliga som manliga karaktärer?

5.1.1 Biografmysteriet av Martin Widmark

Boken har två huvudpersoner, Lasse och Maja, som tillsammans driver en liten detektivbyrå som de kallar "LasseMajas Detektivbyrå". Lasse och Maja är klasskompisar och bor i en liten stad som heter Valleby. Vid stora torget i Valleby finns en biograf och det är i och omkring biografen som nästan hela handlingen utspelar sig. Berättelsen börjar med att Lasse och Maja sitter hemma i Majas källare där de har inrett sitt deckarkontor. De läser i tidningen att en hund har blivit stulen i den lilla staden där de bor. Det är den tredje gången under samma vecka som detta händer. Någon stjälar hundar och ringer sedan de förtvivalade ägarna och kräver 5 000 kronor för att de skall få tillbaka sina hundar. Lasse och Maja läser alla tidigare artiklar om hundstölderna och försöker hitta något samband. Efter mycket funderande har de fortfarande inte kommit på något och bestämmer sig då för att istället gå och se en Vilda Västern-film på stadens biograf. Väl framme på biografen börjar det hända mystiska saker. Mitt under filmen hör Lasse konstiga ljud från våningen under dem. Han smyger sig ut och ner i källaren där han hittar en dörr som är låst med ett rejält hänglås. Han lägger örat mot nyckelhålet och hör ett ylande, klagande ljud från en hund. Samtliga som arbetar på biografen, fyra personer, blir därmed misstänkta för hundstölderna. Efter mycket spionerande och funderande lyckas Lasse och Maja till sist avslöja att det är biografens godisförsäljare som är hundtjuven. De griper honom, mitt under en filmvisning, tillsammans med stadens polismästare som just vid tillfället råkar sitta inne i biografen och titta på Vilda Västern-filmen.

Förutom Lasse och Maja finns inga andra barn med i berättelsen men däremot ett antal vuxna. Det förekommer totalt sju vuxna personer i boken, två kvinnor och fem män. Lasses och Majas föräldrar eller eventuella syskon nämns aldrig. Boken är skriven utifrån de båda huvudpersonernas perspektiv. Det finns en hel del bilder på de olika karaktärerna och även ett par kartor över staden.

Varje gång båda barnens namn nämns samtidigt i texten står alltid Lasses namn först och Majas sist. Men detta tror vi beror på att detektivbyrån heter "LasseMaja" och det hade kanske sett konstigt ut om det ibland stått "Maja och Lasse". Maja och Fröken Blom "fnissar" respektive "fnittrar" vid ett par tillfällen vilket däremot ingen av de manliga karaktärerna gör. I övrigt finns inga genusrelaterade skillnader mellan de båda huvudkaraktärerna. Båda har lika framträdande, aktiva och likvärdiga roller. Bilderna i boken förmedlar inte heller något annat.

De vuxna karaktärerna befäster däremot flera traditionella könsroller. Stadens polismästare är en man och det är han, som tillsammans med Lasse och Maja, fångar tjuven. Tjuven är också en man, nämligen biografens godisförsäljare. Godisförsäljaren beskrivs som en ung man med röd kavaj och hög hatt och en låda med godis hängande på magen. I biljettkassan sitter en äldre dam som aldrig kallas något annat än damen i biljettkassan eller Fröken Blom. Biografvaktmästaren är en man vid namn Zorban som ofta är stressad och irriterad. Han har ett stort armbandsur av guld och fullt med mynt och sedlar i fickorna och det visar sig att han lurar pengar av Fröken Blom när de två, under varje filmvisning, sitter och spelar kort. Även biografmaskinisten är en man som heter Torbjörn. Övriga karaktärer som förekommer i berättelsen är hunden Karl-Filip, servitrisen Sara Bernard och Rune som beskrivs som en liten, arg och sur gubbe som bråkar inne på biografen.

5.1.2 Bli ihop av Thomas Halling

Bokens handlar om Kalle som är elva år och går i femman. Det har precis börjat en ny tjej i Kalles klass. Hon heter Ellen och Kalle blir genast väldigt förtjust i henne. Kalle försöker på alla möjliga sätt imponera på Ellen och han gör allt för att hon inte skall bli förtjust i Leo, som

är klassens populäraste kille. Allt Kalle gör blir dock bara fel hela tiden. Det börjar med att han sitter i matsalen tillsammans med Ellen, Leo och några andra klasskamrater. Leo är väldigt äckelmagad vilket Kalle vill få Ellen att förstå så att hon skall tycka att Leo är en riktig mes. Det slutar med att Leo springer iväg men Ellen blir arg på Kalle och springer istället efter Leo för att trösta honom. Vid ett annat tillfälle har det snöat och barnen har snöbollskrig ute på skolgården. Kalle vill skoja med Ellen och sparkar snö på henne. Tyvärr ligger det en sten i snön och den får Ellen rätt på munnen. Ellen börjar blöda och måste åka till tandläkaren. Kalle blir förtvivlad och tycker att allt som nyss varit så perfekt nu har slutat i en katastrof. Några dagar senare fyller Fredrik, en av killarna i klassen, år och skall ha disco hemma. Fredriks mamma arbetar på ett ställe där man tillverkar läsk och det finns nästan hur mycket läsk som helst på discot. För att imponera på Ellen utmanar Kalle en av de andra killarna i läsktävling. Den som dricker mest läsk vinner. Det blir Kalle som vinner men Ellen märker inte det eftersom hon, och alla de andra tjejerna, står på dansgolvet och tittar beundrande på Leo som dansar breakdance. Kalle blir så illamående av all läsk han druckit så hans mamma måste komma och hämta honom. Det sista han ser, innan han lämnar kalaset, är att Ellen dansar tryckare med Leo. Det värsta av allt är nog ändå när hela klassen skall åka till simhallen. Kalle har gått och tränat simhopp i tre år och ser nu sin chans att imponera på Ellen, och även resten av klassen, genom att dyka från tian. Kalle börjar klättra och hela klassen står där nere och tittar. Väl uppe på tian tar Kalle av sig badrocken och går fram till kanten. Men då börjar hela klassen skratta och busvissla. Kalle har glömt att ta på sig badbyxorna. Efter denna händelse är Kalle mer förtvivlad än någonsin och vill aldrig mer gå tillbaka till skolan. Hans fröken kommer hem till honom och berättar att hon pratat med hela klassen. Alla förstår hur hemskt det måste ha känts för Kalle och alla hälsar och säger förlåt. Dagen därpå går Kalle till skolan och tänker att *"det får bli som det blir, inget kan bli värre än det som redan varit!"*. När han ser Ellen tar han mod till sig och går direkt fram till henne och frågar om hon vill vara ihop med honom. Ellen tycker att Kalle har betett sig lite konstigt men svarar ändå att det vill hon gärna.

Hela handlingen utspelar sig utifrån huvudpersonen Kalles perspektiv. Det förekommer flera andra barn i berättelsen men förutom Kalle är det bara en flicka och två pojkar som har framträdande roller. De enda vuxna karaktärerna, som har en betydande roll, är Kalles mamma och Kalles fröken. Kalles pappa nämns aldrig.

Det finns en hel del genusrelaterade egenskaper hos karaktärerna. Kalle betar sig hela tiden på ett typiskt pojkkänt sätt. Det är hela tiden han som försöker imponera på Ellen och det är han som till slut frågar chans på henne. Kalles klädsel beskrivs vid några tillfällen och han har alltid på sig jeans, gympadojor och t-shirt. Hans hår beskrivs som en blond kalufs med kladdigt hårgelé medan Ellen har långt, brunt hår som luktar gott. När en av Kalles kompisar föreslår att Kalle skall fråga chans på Ellen boxar Kalle kompiserna i magen, om än vänskapligt, och säger: *"glöm det, tror du jag är nån jäkla tjejtjusare?"*. När barnen sitter och äter i matsalen beskriver Kalle maten med så många äckliga ord han kan hitta på. De andra pojkarna vrider sig av skratt medan flickorna sitter tysta och ger varandra menande blickar.

-Jasså, du gillar älgbajs du, alldeles färskt ser jag!

Fredrik och Lasse fnissade förtjust.

My och Ellen tittade på varandra men sa inget.

Leo åt tyst vidare.

-Du Leo, är det inte synd med mögliga potatisar?

Fredrik och Lasse vred sig av skratt.

My och Ellen höjde ögonbrynen och grimaserade till varandra men sa inget. (Halling, 2003, s.9)

Ellen är, enligt Kalle, väldigt söt och när hon skrattar står det att "*hennes vita tänder blänkte och hennes ögon glittrade*". Om boken istället varit skriven utifrån Ellens perspektiv - hade Kalle då beskrivits på samma sätt? Leo är klassens populäraste kille och han "*har varit ihop med Lotta, Maja, Alice och Sandra*". Om det finns någon tjej som är klassens populäraste tjej står det ingenting om men om det hade gjort det – hade författaren då radat upp namn på fyra olika pojkar som hon hade varit ihop med? När hela klassen är på discot dansar Leo breakdance och alla tjejerna står och tittar beundrande på honom. Om författaren istället hade skrivit om klassens populäraste tjej – hade han då skrivit att hon stått och dansat medan alla killarna stått och beundrat henne för hennes dans?

Även hos de vuxna karaktärerna finns det en hel del som styrker de traditionella könsrollerna. Kalles pappa nämns aldrig i boken men hans mamma finns med vid några tillfällen. När Kalle kommer hem från skolan, efter snöbollskriget där Ellen blivit skadad, är hans mamma hemma. Hon märker direkt att något inte är som det ska med Kalle och blir genast orolig. Hon känner på hans panna och frågar hur han mår och om han håller på att bli sjuk. När hon fått reda på vad som hänt gör hon varm choklad till Kalle för att han ska känna sig bättre. När Fredrik fyller år och ska ha disco nämns hans föräldrar och hans storebror. Det är hans storebror som skall vara discjockey på kalaset, hans mamma arbetar på ett ställe där man tillverkar läsk och hans pappa arbetar som kock. Varför har Fredrik just en storebror och inte en storasyster? Hade det inte passat lika bra med en storasyster som discjockey? Fredriks pappa lagar maten till kalaset eftersom han är kock. Hade han inte gjort det om han inte arbetat som kock?

5.1.3 Dagboken av Laura Trenter

Gilbert är en pojke som ska fira jul tillsammans med sin mamma Inger, hennes pojkvän Micke, kompisen Linn och hennes familj. De skall segla från Florida till Saint Barthélemy i Västindien och bo på en lyxkryssare. Gilbert är inte förtjust i mammas pojkvän och tycker att det är något konstigt och mystiskt med honom. Gilbert vill helst vara ensam om sin mamma. Dagen före avresan besöker Gilbert och Linn Greta som är en gammal släkting till Linn. Gilbert tycker mycket om Greta som är lite synsk och har humor. Greta får en mobiltelefon med kamera i julklapp så att de ska kunna skicka bilder till varandra när de är på semester. I sin hytt på båten hittar Gilbert Mikes väska med tidningsurklipp. När han studerat dem inser han att Micke kartlägger rika personer. Micke vill inte stanna så länge på varje ställe utan vill komma fram till Saint Barthélemy så fort som möjligt. Gilbert hittar ett sjökort med mystiska kryss och siffror på och när han blir ertappad med den blir Micke rasande. På en öde ö hittar Linn och Gilbert en flaskpost. I flaskan ligger en utriven sida ur boken Robinson Crusoe. Den är på svenska och det finns några anteckningar gjorda på den. De hittar även en svart väska som bland annat innehåller några foton samt en ihopklustrad dagbok. Väl framme på Saint Barthélemy checkar de in på ett hotell och ger sig sedan ut för att utforska ön. De får reda på att det finns svenska smugglare i området och börjar misstänka att Micke är inblandad. Det visar sig sedan att Micke är hemlig polis och letar efter en försvunnen kollega vid namn Freddie. Historien nystas upp och det uppdagas att någon smugglat radioaktiva ämnen i kölen på en båt. De radioaktiva ämnena är avsedda för att tillverka en bomb. Efter att ha analyserat alla ledtrådar hittar Linn och Gilbert till slut Freddie. Det visar sig att Freddie är en kvinna och hon ligger sjuk i en hotellsvit i staden. Freddie berättar vad hon varit med om och den lokala polisen kopplas in och griper brottslingarna. Boken slutar med att Gilbert och Micke blir vänner och Linn visar att hon är förälskad i Gilbert.

Gilbert är bokens huvudperson och vi tror att han är i 15-årsåldern. Han är en pojke med mycket känslor och funderingar. Han grubblar mycket och är ofta sur, vresig och negativ. Han

har hela tiden känslan av att det är något mystiskt med mammas pojkvän Micke. Gilbert är lite förälskad i Linn.

Mamma Inger är ensamstående och har träffat en man som hon är mycket förälskad i. När hon talar med Gilbert gör hon det på ett hurtigt sätt.

Micke är mamma Ingers pojkvän och hans förra fru dog under mystiska omständigheter. Han har haft en del märkliga jobb och det senaste var att segla lyxbåtar till Västindien.

Linn är kompis med Gilbert och hon skriver poesi. Hon är lite lillgammal och behandlar ibland Gilbert som om hon vore mer vuxen och förständig än honom. Hennes humör styr ofta Gilberts beteende.

Gerda är lillasyster till Linn och är glad och sprallig tjej.

Mamma Mia är mamma till Linn och Gerda och har tidigare ägt en restaurang. Det är hon som tar hand om matlagningen under semestern och blir överlycklig när hon ser det fina och stora köket på båten.

Pappa Tobbe är pappa till Linn och Gerda och är mycket intresserad av maskinrummet och styrhytten på båten.

”*Det låter som om hon kommer att bli en dyr historia*” tänker Gilbert när Gerda säger att hon vill ha en lyxbåt någon gång i livet. Ett manligt uttryck om att kvinnor är dyra i drift. När Gilbert vid ett tillfälle tittar på en vacker flicka som går förbi kommenterar Micke det med ”*Ja, den du, hon går inte av för hackor*” och Linn blir sur på Gilbert i flera timmar. Kvinnorna i boken har alla ett överlägset sätt gentemot Gilbert. De är positiva och ibland lite väl kloka, kavata och förnöjda.

Dagboken är i genren deckare, men samtidigt beskrivs mycket relationer och personliga känslor. Detta tror vi beror på att den riktar sig till lite äldre barn. Vi tycker att författaren ger huvudpersonerna ganska stereotypa kvinno- och mansroller, både barnen och de vuxna. Kvinnorna lagar mat och männen kör båten och intresserar sig för maskinrummet. Det framgår tydligt att det är en modern bok. Det kan man till exempel märka på beskrivningen av relationen i familjen. Idag är inte längre kärnfamiljen i majoritet utan det finns många olika familjekonstellationer.

5.1.4 En hemsk plan av Pia Hagmar

Denna bok är den femte i serien *Dalslandsdeckarna*. Bokens huvudpersoner är fyra barn, en flicka och tre pojkar. De tre pojkarna, som heter Aron, Henke och Leo, är bröder och de är tolv, tio respektive åtta år gamla. Flickan heter Myggan och är jämgammal med Aron, det vill säga tolv år, och kompis med honom. Berättelsen börjar med att barnen har höstlov och bestämmer sig för att åka och tälta en natt vid en sjö inne i skogen en bit ifrån där de bor. När de varit vid sjön ett tag ser de en kanot med två personer i närma sig stranden. Eftersom barnen inte har något speciellt att göra bestämmer de sig för att låtsas att det är skurkar som kommer och de gömmer sig och börjar spionera på dem. Två män kommer upp på land och går upp till ett gammalt övergivet torp. Där ser barnen hur männen gräver ner en svart låda i marken. När de gett sig av igen har det blivit ganska mörkt och barnen bestämmer sig för att vänta med att undersöka vad det var männen grävt ner. Morgonen därpå gräver barnen upp lådan och upptäcker då att den är full med klockor, guldsmycken och diamanter. Eftersom de

tror att polisstationen har stängt över helgen bestämmer de sig för att vänta med att gå till polisen tills på måndagen. De tar med sig lådan och gömmer den i vedboden hemma hos Myggans gammelmorfar. Dagen därpå ser barnen i tidningen att det varit inbrott i en nyöppnad juvelerarbutik i Vänersborg och att tjuvarna tog med sig massor av dyrbara smycken och klockor. Bredvid artikeln finns även en bild på mannen som äger juvelerarbutiken och barnen ser direkt att han är en av de två männen de såg gräva ner lådan. Barnen blir mycket förvirrade och förstår först ingenting. Efter en lång diskussion inser de till slut att det är ägaren själv som låtsas att det varit inbrott i hans affär för att lura till sig pengar från försäkringsbolaget. Barnen inser snabbt att de har ett problem, nämligen hur de ska kunna bevisa att de verkligen sett att det var just den mannen som grävde ner lådan. Kommer polisen tro på dem eller skurkarna? Efter flera dramatiska händelser, i jakt på bevis, blir barnen till slut inlåsta i skurkarnas skåpbil. Som tur är kör de för fort och åker fast i en poliskontroll. Polisen räddar barnen och skurkarna åker fast.

Boken är skriven utifrån Arons, den äldsta av brödernas, perspektiv. Förutom de fyra barnen som är huvudpersoner förekommer inga andra barn. De vuxna karaktärerna som är med i handlingen är brödernas mamma och pappa, Myggans gammelmorfar, en polis och två skurkar. Både polisen och de båda skurkarna är män. Det finns även två husdjur som har viss betydelse för handlingen, marsvinet Folke och hunden Rambo. Det är alltså totalt tolv karaktärer med i berättelsen och bara två av dessa är kvinnliga.

Aron är tolv år gammal och den äldsta av bröderna. Han är kompis med Myggan som han är mycket förtjust i. Om hans känslor är besvarade eller inte framkommer inte. Han tycker inte att Myggan är glad speciellt ofta. Han försöker få henne att skratta men lyckas sällan. Det gör däremot hans lillebror Henke och det irriterar Aron. Henke retar även Aron och då slåss de båda bröderna med varandra. Aron vill gärna vara ledaren men ofta blir det istället Henke som tar kommandot. Att fiska är bland det roligaste Aron vet.

Myggan är också tolv år gammal och beskrivs som en tjej med mörkt trassligt hår och stora mörka ögon. Under höstlovet bor hon hos sin gammelmorfar och hon brukar flytta till honom när det blir för jobbigt hemma. När barnen kommit till sjön vill alla pojkarna fiska men det vill inte Myggan. Hon säger till dem att hon inte fattar hur någon kan tycka att det är kul att mörda djur. När pojkarna beklagar sig över att deras mamma är så jobbig säger Myggan: "*var glada att ni har en mamma som bryr sig om er, det är inte alla som har det*". Myggan är ofta väldigt osäker och ställer ofta frågor om hur det ska gå och vad de ska göra. Hon tar sällan några egna initiativ och det är sällan hon som kommer med smarta idéer eller förslag.

Henke är tio år gammal. Han tycker inte om Myggan och kan inte förstå varför Aron vill ta med en tjej när de skall tälta vid sjön. Henke skryter ofta med att han är stark och den enda av dem som "*har en hjärna som duger att tänka med*". Han tar ofta på sig rollen som ledare. De andra barnen "fnittrar" ibland men det gör inte Henke – han "flinar".

Leo är åtta år gammal och den yngsta av bröderna. Han beskrivs som en kille med blå ögon, spretig ljus lugg och en liten uppnäsa med fräknar på. Arons och Henkes utseende beskrivs aldrig. Trots att Leo bara är två år yngre än Henke framställs han som om han vore mycket yngre.

Brödernas mamma förekommer mycket i berättelsen. Mamman har en gäll röst och tjatar ofta. Hon månar mycket om barnen, ser till att de har ordentligt med kläder på sig och hon är

konstant väldigt orolig. Att barnen skall tälta i oktober, när det är så mörkt och kallt, oroar henne mycket medan pappan tycker att det är självklart att de skall få tälta.

Mamma är sur. Ruggigt sur. Det brukar hon bli när hon inte får bestämma.

- Tälta i oktober, vad ska det vara bra för? fråser hon. Det är för kallt. Tänk om det blir frost inatt.
- Klart att ungarna ska få testa grejorna, svarar pappa. Och det passar perfekt nu när det är höstlov. Vädret är hur fint som helst, och sovsäckarna klarar ju tjugo minus.
- Sovsäckarna, ja! morrar mamma. Men jag är mer intresserad av att barnen överlever.

Aron och Henke ser på varandra och suckar. Morsan är som hon är. Finns det inget att oroa sig för så hittar hon på någonting. Hon tycks på fullt allvar tro att deras högsta önskan är att drunkna, bli överkörda eller ramla ner för ett stup. (Hagmar, 2003, s.13-14)

Mamman ger dem flera förmaningar och när de åker iväg står hon på trappan och vinkar hysteriskt. Hon ville köra barnen själv men de säger då till henne att *"du kör så långsamt att det går snabbare att cykla"*. Vid ett tillfälle, när skurkarna kör bil, ligger det en bil framför dem som kör väldigt långsamt och det är mamman som sitter i bilen. En av skurkarna säger då: *"sådana där mesiga kärringar borde inte få köra bil, hon kör ju långsammare än en traktor och mitt i vägen ligger hon också"*.

Brödernas pappa förekommer ganska mycket i handlingen men inte lika mycket som mamman. Till skillnad från mamman beskrivs han aldrig som orolig, hysterisk eller tjatig. Pappan tycker att det är självklart att barnen skall få tälta och det är han som både kör och hämtar dem vid sjön. Bara vid ett tillfälle förmanar han barnen och då säger Aron: *"lägg av, du låter ju som mamma"*. Precis i början av boken berättar Aron för Myggan att hans pappa just kommit hem från Prag varpå Myggan frågar om Prag ligger i närheten av Borås. Vid frukostbordet sitter pappan och läser tidningen.

Skurkarna är båda män och kallar sig Olof respektive Larsson. Vad Larsson heter i förnamn framkommer aldrig. Olof, som äger juvelerarbutiken, beskrivs som en man med bakåtkammat mörkt hår, välansad mustasch, vit skjorta och en välknuten slipsknut. *"Förutom de knähöga stövlarna ser han ut som en prydlig banktjänsteman"*.

Polisen är också en man. Hans röst beskrivs som lugn och myndig och *"låter precis om en polisröst ska göra"*.

5.1.5 Kalla diamanter av Kerstin Lundberg Hahn

Bokens huvudperson heter Kajsa och hon bor tillsammans med sin mamma och pappa i en lägenhet inne i stan. På somrarna brukar Kajsa vara hos sin farmor ute på landet. Granne med farmor bor en pojke som heter Johan och Kajsa och Johan brukar leka med varandra på sommarloven. Handlingen i denna bok utspelar sig på vintern, strax före jul, då Johan kommer och hälsar på Kajsa över en helg. På gatan där Kajsa bor finns ett bageri, en guldsmedsaffär och en kvartersbutik. Första natten Johan är där vaknar de av sirener och blåljus från en polisbil som står utanför Kajsas hus. De klär på sig och smyger ut och får veta att det varit inbrott i guldsmedsaffären. Flera diamanter har blivit stulna, bland annat den mycket dyrbara "Peruzzidiamanten". Hela helgen ägnar Kajsa och Johan åt detektivarbete för att ta reda på vem eller vilka som stulit diamanterna. Handlingen utspelar sig hela tiden på gatan där Kajsa bor och alla personer som arbetar i de olika affärerna är misstänkta. Detsamma gäller även det mystiska paret med hunden som dyker upp med jämna mellanrum. Efter idogt detektivarbete och flera dramatiska händelser lyckas Kajsa och Johan till slut hitta diamanterna och avslöja tjuven, som visade sig vara juvelerare Sandström själv.

Boken är skriven utifrån huvudpersonens, Kajsas, perspektiv. Förutom Kajsa och Johan finns det flera vuxna karaktärer i boken. De mest framträdande vuxna karaktärerna är Kajsas föräldrar, juvelerare Sandström, bagaren Ahmed och hans medhjälpare Kenneth, Emine och hennes mamma som arbetar i kvartersbutiken och Gertrud som är en pensionerad ”polistant” och god vän med Kajsas och Johans familjer.

Vi tycker inte att det, utifrån ett genusperspektiv, finns några skillnader mellan Kajsa och Johan. Båda är lika framåt och företagsamma och båda hörs och syns lika mycket. Ingen verkar på något sätt vara överlägsen den andra och båda har samma roller. Ingen av dem beskrivs med speciella egenskaper eller attribut och ingen av dem utför några aktiviteter som anses vara typiska för flickor respektive pojkar. När båda barnens namn nämns i texten står alltid Kajsas namn först.

När det gäller de vuxna karaktärerna finns däremot en del som traditionellt anses som kvinnligt respektive manligt.

Kajsas mamma förekommer något mer än Kajsas pappa i berättelsen. Det var hon som kom på idén att Johan skulle komma och hälsa på och det är hon som tillsammans med Kajsa åker och hämtar Johan vid bussen. Det är hon och inte pappan som just varit och tittat på Kajsas luciatåg i skolan och när hon berättar om det för pappan säger hon att ”*det var sååå fint och Kajsa var sååå gullig*”. Om det istället hade varit pappan som varit och tittat på luciatåget och sedan berättat om det - hade han då uttryckt sig på samma sätt?

Mamman beskrivs som vimsig och hon pratar ofta osammanhängande och säger ofta fel. När hon och pappan skall vara borta hela dagen är det hon som talar om för barnen vad det finns för mat hemma och det är hon som ger dem pengar om de hellre vill köpa pizza. På morgonen är det hon som gör i ordning frukosten medan pappan kommer in i köket och försvinner bakom tidningen. Den sistnämnda episoden beskrivs enligt följande:

”Men kära nån!” utbrast mamma. ”Stackars Sandström!”

Efter några huvudskakningar fortsatte hon småsjungande att plocka med frukostmaten. Hon hade bara plats i huvudet för en sak åt gången, brukade hon säga, och just nu var det teaterföreställningen. Pappa kom in i köket och försvann bakom tidningen. Det enda som hördes från honom var ett stilla hummande. (Lundberg Hahn, 2002, s.43)

Kajsas pappa förekommer mycket i handlingen om än inte riktigt lika mycket som mamman. När han pratar uttrycker han sig mycket kortare och mer korrekt än mamman. Pappan berättar vid ett tillfälle att han firat Lucia på jobbet men det framkommer inte vad han jobbar med. Om mamman jobbar eller inte framkommer inte överhuvudtaget. Även om det är Kajsa och Johan som avslöjar diamanttjuven (som är en man) så är det pappan som får vara hjälte och fångar tjuven när han försöker fly.

Gertrud, som är god vän till Kajsas och Johans familjer, beskrivs som en pensionerad polistant. Om det istället varit en man tror vi inte han hade beskrivits som en pensionerad polisfarbror utan antagligen bara som en pensionerad polis. Vi inbrottet i guldsmedsaffären förekommer två poliser, en kvinnlig och en manlig. När den manlige polisen nämns i texten benämns han bara ”polisen” medan den kvinnliga polisen benämns ”poliskvinnan”.

Ahmed är bagare och beskrivs som en tjock, svarthårig man med kraftig mustasch. Vid ett tillfälle skall han beskriva en kaka med nötter och honung och säger då att den ”är söt som den allra vackraste flicka!”. Om det istället varit en kvinnlig bagare, hade hon då beskrivit kakan som ”söt som den allra vackraste pojke”?

Kenneth, som arbetar extra i bageriet, och *Emine*, som arbetar i kvartersbutiken, är förälskade i varandra och träffas i smyg nere i källaren i Kajsas hus. Kajsa och Johan smyger och tjuvlyssnar på dem eftersom även de är misstänkta för diamantstölden. Det är hela tiden Kenneth som närmar sig Emine och det är hela tiden han som ger henne komplimanger och vill ge henne fina presenter. Detta trots att Emine faktiskt verkar lika förtjust i Kenneth som han i henne.

5.1.6 Varning för X-LIGAN! av Peter Gissy

Boken handlar om en flicka och en pojke, Jill och Jonatan, och de gör en tidning tillsammans. I början av boken får de ett anonymt tips om en liga som planerar att stjäla ett barn klockan ett i deras stad, Härslöv. De går till polisen och får sedan möjlighet att som reportrar följa polisens arbete. Det är Jill som skriver texten och Jonatan som fotograferar. Polisen varnar stadens invånare och de får skydd i parken där ett flertal poliser håller vakt. En stund efter klockan ett får polisen larm om att Härslövs bank har blivit rånad. Ligan hade lurat polisen. Två män i rånarluvor och med gevär hade tagit en ung kvinna som gisslan. Bankdirektören ger vittnesuppgifter till polisen, men även Jill antecknar för att kunna skriva om händelsen i deras tidning. Kort därefter får polisen meddelande om att rånarlastbilen har hittats övergiven på en ö i djurparkens fågeldamm. De hittar ett blodigt plåster med några ljusa hårstrån, så de förmodar att en av rånarna är skadad. De hittar inga fotspår runt bilen vilket förundrar dem, men Jonatan kommer strax på att rånarna har gjort styltor och vadat över till fastlandet. När polisen, Jill och Jonatan tittar på bankens film från övervakningskameran, upptäcker de något mystiskt med den unga kvinnan som rånarna tog som gisslan. De tror att hon samarbetar med dem. Polisen hittar ett inlämningskvitto på en film i banklokalen. Filmen hämtas ut och det finns bilder på två män och en ung kvinna, som visar sig vara gisslan. Spåren leder fram till en gammal ciderfabrik och Jill och Jonatan smyger in. De hittar gisslan fastbunden och blir sedan inlåsta av rånarna som ger sig iväg. Efter en dramatisk biljakt tas rånarna slutligen tillfånga.

Boken är skriven ur flickans perspektiv och det är hon som är berättaren. Vi tror att barnen är i 10-12 årsåldern och att historien utspelar sig i nutid. Det står alltid *hon och han* istället för det mer vanliga uttrycket *han och hon* och när deras egennamn nämns tillsammans står alltid Jills namn före Jonatans. Ingen av dem beskrivs med några speciella egenskaper och det är ingen av dem som är underordnad den andre. Ur genusperspektiv ser vi inga större skillnader mellan barnen, men det är alltid Jonatan som kommer på lösningarna. När de smyger i den gamla ciderfabriken är det Jonatan som är mest rädd och blir skrämmd av en råtta. Jill är den modiga och vill fortsätta smygandet och när de springer efter rånarna är Jill steget före Jonatan.

Jonatans pappa har ett litet tryckeri där de får trycka sin tidning. Jills pappa brukar ringa till deras tipstelefon och skoja med dem. Det är sin pappa hon nämner när hon berättar om ett tidigare minne där hon och hennes pappa besökte en ciderfabrik. Mammorna nämns aldrig i boken. Poliserna på polisstationen är alla män och poliskommissarien beskrivs som klassiskt lite sur och vresig. Bankdirektören är också manlig och är den person som får lämna vittnesuppgifter till polisen trots att det är troligare att de som satt i kassan varit närmare rånarna.

Gisslankaraktern är klassisk; en ung kvinna som ser upp till brottslingar och sedan blir lurad av dem. När hon skäller på Jill säger hon: ”*Din dumma kossa!*” Hon beskrivs som otrevlig och nonchalant, men när polisen fångar henne snyftar och gråter hon.

Personerna beskrivs inte med många adjektiv, förutom att det glittrar i Jills ögon och det glimmar i den unga kvinnans. När Jill vid ett tillfälle blir irriterad ”fräser” hon, medan poliskommissariens röst beskrivs som ”skarp”.

Bilderna i boken visar att det är kvinnor som kör barnvagn och matar sina barn med nappflaska och pappan läser tidning.

Förutom Jill och den unga kvinnan, som tas som gisslan, är det bara manliga karaktärer i boken. Enda gången någon annan kvinna eller flicka förekommer, är på enstaka bilder, men de nämns aldrig i texten. De manliga karaktärerna beskrivs med typiska attribut för den karaktär de är. Vi anser att författaren har tänkt ur genusperspektiv när det gäller förhållandet mellan Jill och Jonatan. Han vänder ofta på rollen om de klassiska beteenden som flickor respektive pojkar tillskrivs. Det gäller även det språkliga när han skriver *hon och han*. Är det på grund av att det är en deckare som det nästan bara är manliga karaktärer i boken? En deckare är spännande och lite farlig, passar inte kvinnor in lika bra då? Vi kan se att författaren har givit barnen jämlika roller, men i beskrivningen av de vuxna finns det stereotypa könstänkandet kvar.

5.2 Analys av barnböckerna

Vi har läst sex barnböcker som samtliga är skrivna av svenska författare på 2000-talet. Då det inom denna genre finns betydligt fler böcker, som vi inte har läst, anser vi oss inte kunna dra några generella slutsatser. Analysen avser alltså enbart de böcker som ingår i vår studie. Vår studie visar att det fortfarande förekommer en hel del traditionella könsroller i den moderna barnlitteraturen. Det är framförallt de vuxna karaktärerna i böckerna som befäster dessa traditionella uppfattningar. I den följande texten återger vi som rubriker de specificerade frågor vi formulerat i avsnitt 5.1 och försöker besvara varje fråga i respektive analyserande text.

5.2.1 Vilka egenskaper har de olika karaktärerna? Hur uttrycker sig de olika karaktärerna? Vilka aktiviteter utför de olika karaktärerna?

I fyra av böckerna i vår studie förekommer både mammor och pappor. I en av böckerna nämns två pappor men de förekommer aldrig i handlingen. I en bok nämns aldrig några föräldrar överhuvudtaget. Samtliga föräldrar i böckerna befäster flera könsrelaterade fördomar. Mammorna är generellt mycket mer närvarande än papporna. Mammorna beskrivs som vimsiga, oroliga, tjatiga och förmanande. Det är mammorna som mår mest om barnen, ser till att de får mat och att de har ordentligt med kläder på sig. Papporna är generellt mycket lugnare än mammorna och uttrycker sig mycket mer nyanserat. Endast vid ett tillfälle är det en pappa som lagar mat men han ”ursäktas” med att han arbetar som kock i vanliga fall. I två av böckerna sitter papporna vid frukostbordet och läser tidningen vilket däremot aldrig någon mamma gör. Ingen av föräldrarna i någon av böckerna har någon egenskap eller utför någon aktivitet som är typisk för det motsatta könet.

I två av böckerna beskrivs en polismans röst vid vardera ett tillfälle. Den ena polismannens röst beskrivs som lugn och myndig och den andres som skarp. De kvinnliga polisernas röster beskrivs aldrig.

Barnen i de fem deckar- och mysterieböckerna befäster inte alls könsrelaterade fördomar lika mycket som de vuxna karaktärerna. Det förekommer minst en flicka och en pojke i varje bok och i två av böckerna är dessa helt jämlika. I de andra tre böckerna har vi hittat få och små genusrelaterade skillnader. I en av böckerna har författaren vänt på de traditionella könsrollsuppfattningarna och låtit pojken vara den som är rädd medan flickan är stark och modig. Vi tycker att det verkar som om de flesta författarna har tänkt ut ett genusperspektiv när de beskrivit barnen i böckerna. Ett skäl till att barnkaraktärerna inte är lika könsstereotypa kan också vara att de ofta får agera ”barn” i relation till vuxna. De vuxna är antingen ”kvinnor” eller ”män” medan barnen helt enkelt blir ganska könlösa.

En av böckerna i vår studie hör inte till genren deckare utan är en bok som handlar om kärlek och relationer. Bokens huvudperson är en elvaårig pojke som i stort sett hela tiden betar sig på ett typiskt pojkaktigt sätt. Hela berättelsen handlar om hur pojken försöker imponera på en flicka genom att försöka visa sig modig, tuff, rolig och busig. Även hans relation till de andra jämnåriga pojkarna är typiskt pojkaktigt. De ger varandra vänskapliga knuffar och slag och pratar oftast tufft och okänsligt till varandra. Till slut inser han dock att ”macho-stilen” inte går hem och det är först när han vågar visa sina känslor som han når sitt mål. Detta skulle man kunna tolka som att budskapet i boken är att det inte finns något positivt med att bete sig på detta typiskt pojkaktiga sätt.

5.2.2 Vilka yrken och roller har de olika karaktärerna?

När de vuxna karaktärernas yrken nämns är majoriteten av dessa traditionellt kvinnliga respektive manliga yrken. Kvinnorna arbetar till exempel som affärsbiträde, servitris, fröken och skolsköterska. Vi får mycket oftare veta vad männen arbetar med än vad vi får veta vad kvinnorna har för yrken. Männen arbetar exempelvis som juvelerare, bagare, vaktmästare, maskinist, kock och bankdirektör. Några få karaktärer har könsneutrala yrken men det finns inte en enda man som har ett traditionellt kvinnligt yrke. De enda kvinnorna som har ett traditionellt manligt yrke är några poliser.

I samtliga av deckar- och mysterieböckerna förekommer en eller flera poliser. Det är totalt åtta poliser som har framträdande roller och tre av dessa är kvinnor. En av de kvinnliga poliserna kallas ”en hemlig polis” men de andra två kallas för ”poliskvinna” respektive ”polistant”. De fem manliga poliserna kallas för ”polismästare”, ”poliskommissarie” eller helt enkelt bara ”polis”. Det förekommer fler poliser i berättelserna men dessa har inga framträdande roller. Ibland framkommer det inte vilket kön dessa tillhör men när det gör det gäller det enbart män.

Även tjuvarna är nästan uteslutande män. I de fem deckar- och mysterieböckerna förekommer totalt åtta brottslingar och hela sju av dessa är män. Den enda kvinnliga brottslingen är en ung kvinna som först blir tagen som gisslan men senare visar sig vara i maskopi med de båda manliga rånarna. I slutet av boken blir hon dock lurad och övergiven av rånarna. I en av böckerna är det en pappa som fångar tjuven och i de andra är det de manliga poliserna.

5.2.3 Hur beskrivs karaktärernas utseende och klädsel?

Karaktärernas utseende och klädsel beskrivs inte speciellt mycket i någon av böckerna. De vuxna beskrivs ibland med kläder och attribut som är typiska för deras yrken, roller eller ålder. I två av böckerna glittrar och glimrar det i flickornas ögon vilket det däremot aldrig gör i pojkarnas ögon.

5.2.4 Förekommer det lika många kvinnliga som manliga karaktärer?

I tre av böckerna förekommer det ungefär lika många kvinnliga som manliga karaktärer. I de andra tre böckerna förekommer det däremot betydligt fler manliga karaktärer än kvinnliga. En av dessa böcker har dubbelt så många män som kvinnor och i de andra två är skillnaden till och med ännu större.

6. Slutdiskussion

6.1 Diskussion

Vårt syfte med arbetet var att undersöka hur traditionella könsroller förekommer i modern barnlitteratur. Vi har inte hittat mycket forskning om modern barnlitteratur som riktar sig till åldrarna 8 till 10 år. Således anser vi att det behövs mer forskning inom detta område.

Samhällets och skolans målsättning är klar och tydlig: ingen särbehandling får förekomma. Detta markerar samhället tydligt genom lagstiftning och i läroplanen (Lpo 94). Vår undersökning visar dock en annan bild. Det är långt mellan målet och vår undersökning. Vi ser vissa framsteg om vi jämför med äldre litteratur, men i de böcker vi har analyserat förekommer flera traditionella könsrollsuppfattningar. Frågan om jämställdhet är en fråga om människosyn och detta bör uppmärksammas för båda könen skull.

Davies (2003) har forskat om förskolebarn i Australien i åldersgruppen 4 till 5 år och hur barnens sociala kön formas eller socialiseras fram. Sagans betydelse för barnen är stor i den här åldern och de traditionella sagorna befäster ofta etablerade könsroller. När hon läste feministiska sagor, där kvinno- och mansrollerna var omkastade, visade det sig tydligt att barnen inte tyckte om personer som uppförde sig utanför det tilldelade könet. En av sagorna handlar om en flicka som får en superhjälteklädsel. Både flickorna och pojkarna som lyssnade till sagan kunde identifiera sig med huvudpersonen, men pojkarna hade en tendens till att bortse från att det var en flicka som var superhjälte. Detta var dock flickorna mycket medvetna om. Flickan i berättelsen väljer att hemlighålla sin hjälteposition och detta tror Davies kan underminera sagans värde för flickorna och att detta bekräftar idén om att kvinnor bara kan vara starka och aktiva i det tysta. Detta håller vi inte med om. Det finns många manliga superhjältar som håller sin hjälteposition hemlig som till exempel Stålmannen, Fantomen och Spindelmannen. Att kvinnor bara kan vara starka och aktiva i det tysta anser vi inte heller stämna. Astrid Lindgren skrev om starka Pippi Långstrump redan på 1940-talet och senare även om Ronja Rövardotter. Om Davies undersökning hade gjorts i Sverige tror vi att resultatet hade utfallit lite annorlunda. Sverige är trots allt ett land där jämställdhetsdebatten ligger förhållandevis långt fram jämfört med många andra länder i världen.

Om olika vuxenkaraktärer i barnböcker kan vi läsa i en studie gjord av Fredriksson (1999). Den visar bland annat att kvinnor ofta har huvudansvaret i omsorg om barnen och är oftast de som tröstar, badar, uppfostrar och förmanar, medan männen är de som tar hand om reparationer. Detta stämde väl överens med några av de böcker vi analyserade och detta kunde ses både i text och i bild. Barn identifierar sig ofta med huvudpersonen i en bok och får samtidigt en bild av hur det är i vuxenvärlden. Detta är viktigt att beakta när man väljer ut litteratur för barn.

Om olika dikotomier, vi och dem, skriver Wellros (1998). Detta kan handla om dikotomin flickor och pojkar. Hon skriver om vikten av att hålla sig till sin egen grupp för att lättare kunna känna igen sig och få bekräftat att man är "rätt". Individer i en grupp delar ofta varandras intressen och värderingar. Dessa kan vara svåra att observera, men genom ord och handling kommer de till uttryck. Oftast socialiseras individen in i tidigare satta ramar och man märker inte att man blir påverkad. Denna bakgrund leder lätt till att gamla genererade könsroller fortlever med sina traditionella roller och om de inte uppmärksammas kommer

ingen förändring i jämställdhetsarbetet att ske. Wellros skriver vidare att genom orden i språket styrs tänkandet in i färdiga tanke kategorier som andra före oss har skapat. Följden blir att ordvalet för med sig dolda värderingar. Detta är viktigt för pedagoger att beakta när de väljer ut barnlitteratur. Flickor och pojkar kan utföra samma handling men beskrivs med olika adjektiv. Ett exempel på detta såg vi i boken *Varning för X-LIGAN!* (2004). När Jill vid ett tillfälle blir irriterad ”fräser” hon, medan poliskommissariens röst beskrivs som ”skarp”. Även Teleman (1991) belyser vikten av att uppmärksamma barnen på språkets betydelse för hur man blir tolkad och bemött. Goda kunskaper i de olika språken, det privata och det offentliga, gör att man lär sig känna igen språkliga fördomar. Med denna kunskap kan man undvika fördomar och samtidigt förstå andra människor som använder dem. Med god skrivträning och med god litteratur utvecklas barnen både litterärt och i livskunskap. Vi hoppas att elever i framtiden lär sig att läsa mer kritiskt och att fler blir involverade i jämställdhetsutvecklingen. Här är litteraturen oerhört viktig och vi anser därför att man bör lägga stor vikt vid urval av denna.

Alvarsdotter (2002) menar att en pedagog måste vara personligt övertygad, engagerad och kunna argumentera för sitt ställningstagande i genusfrågor. Det har visat sig i olika forskningsstudier att barn påverkas av vad de läser och att detta hjälper till att skapa deras attityder, förståelse och beteende. Av detta skäl bör alla pedagoger i skolorna ha genusperspektivet i beaktning vid urval av litteratur. I en av Alvarsdotters studier visade det sig att genusperspektivet inte värderades särskilt högt inom barnboksförlagen och att recensenter sällan kommenterar böckerna ur genus synpunkt. Vi anser att detta bör uppmärksammas i samhällsdebatten och att en sådan debatt kanske skulle göra författarna mer medvetna i sitt skrivande.

Vi anser att alla pedagoger bör uppmanas att kartlägga de elever de arbetar med: Var är flickorna – vad tränas de i? Var är pojkarna – vad tränas de i? Sedan bör man ställa sig frågan: Vill vi ha det så eller kan vi förändra det? Ofta tas massmedia in direkt i undervisningen och det lägger stort ansvar på pedagogerna hur de ska förhålla sig till det. Detta gäller även barnlitteratur som presenteras i skolan. Vi får inte glömma att reflektera över vad vi samtycker till. Att sätta ord på det som sker tror vi är första steget i jämställdhetsarbetet och man bör ställa sig frågan själv: Var är jag i den processen? Vi måste ifrågasätta våra egna generaliseringar och få insikt i hur vi själva och andra förhåller sig till jämställdhet. Det är också viktigt att se framåt med sina nya kunskaper och inte bara bakåt för att leta fel. Samtidigt måste vi vara medvetna om att det är en trög och långsam process att ändra vår självförståelse. Som pedagog är det viktigt att kunna argumentera för sin undervisning och sina urval. Att arbeta och tänka ur genusperspektiv är lätt att förankra och hänvisa till i lagstiftning och läroplanen (Lpo 94), men det är även viktigt att kunna formulera detta i ord när man ska samtala med föräldrar, kollegor och skolledning. Det ligger ett stort samhällsansvar på pedagoger i skolans verksamhet och det innebär att det är av stor vikt att vara uppmärksam på de val man gör och att de är väl genomtänkta. Detta inkluderar självklart val av litteratur till eleverna.

6.2 Sammanfattning

Utifrån vår diskussion kan vi sammanfattningsvis besvara vår huvudfråga: Hur ser könsrollerna ut i modern barnlitteratur? Vi anser att de traditionella könsrollerna förekommer även i 2000-talets barnlitteratur, men något mindre stereotyp när det gäller barnskildringen. I beskrivningen av de vuxna karaktärerna befästs fortfarande ett traditionellt synsätt ur genusperspektiv. Det har visat sig i många studier att barn påverkas oerhört mycket av vad de läser och det bidrar till att skapa deras attityder, förståelse och beteende. Av detta skäl anser vi att det är mycket viktigt att vi väljer ut barn- och ungdomslitteratur ur ett genusperspektiv för att inte befästa de traditionella könsrollerna. Detta visar också hur viktigt det är att vi fortsätter forska i ämnet och att verksamma pedagoger ständigt bör reflektera över genusperspektivet i sitt arbete. Detta är ett ansvar och en skyldighet som pedagoger har. Kennert Orlenius (2001) skriver om vikten av att ta ansvar för sina rättigheter och skyldigheter:

Etikens grundprincip är rätten att välja och skyldigheten att ta ansvar. Etikens uppgift är att hjälpa oss som individer att agera på ett ansvarsfullt sätt. Därför handlar etik i sig primärt inte om yttre regler och krav utan om vårt inre förhållningssätt. Det betyder att etiken inte ger oss något facit. Den fastställer inte lagar och regler, men den kan vara ett redskap för oss att handla ansvarsfullt. (Orlenius, 2001, s.104)

Avslutningsvis anser vi att efter att ha genomfört vårt arbete har vi också uppfyllt vårt syfte och det har givit oss mer kunskap om modern barnlitteratur. Det har även givit oss insikt i hur trögt det fortfarande är i jämställdhetsarbetet. Trots allt kan vi ändå tydligt se att utvecklingen går framåt. Om man skulle forska vidare i ämnet, skulle det vara intressant att göra en större undersökning där man även tar hänsyn till etiska och kulturella aspekter.

Det har varit ett mycket intressant och lärorikt projekt att undersöka hur könsrollerna ser ut i modern barnlitteratur. Som pedagog är det viktigt att ständigt ha på sig ”genusglasögon” och alltid tänka ur ett genusperspektiv. Eftersom vi kommer att rekommendera mycket litteratur till eleverna är det även viktigt att hitta dolda budskap så att könsrollerna inte åter cementeras utan att jämställdhetsutvecklingen förs framåt.

7. Referenslista

7.1 Otryckta källor

Christianson, Ulf (2004-11-08). Föreläsning: *Livslångt lärande*. Göteborg: Stora hörsalen på Institutionen för pedagogik och didaktik.

SVT 2 (2006-04-29). *Landet runt*.

7.2 Tryckt källlitteratur

Gissy, Peter (2004). *Varning för X-LIGAN!*. Stockholm: Bonnier Carlsen Bokförlag.

Hagmar, Pia (2003). *En hemsk plan*. B. Wahlströms Bokförlag AB.

Halling, Thomas (2003). *Bli ihop*. Stockholm: Alfabeta bokförlag AB.

Lundberg Hahn, Kerstin (2002). *Kalla Diamanter*. Stockholm: Rabén & Sjögren Bokförlag.

Trenter, Laura (2005). *Dagboken*. Stockholm: Tiden.

Widmark, Martin (2004). *LasseMajas Detektivbyrå: Biografmysteriet*. Stockholm: Bonnier Carlsen Bokförlag.

7.3 Referenslitteratur

Alvarsdotter, Bodil (2002). *Barnbokens kön: Genusaspekter i litteratur och hos aktörer på marknaden*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap.

Bäck-Wiklund, Margareta & Bergsten, Birgitta (1997). *Det moderna föräldraskapet*. Falun: Natur & Kultur.

Davies, Bronwyn (2003). *Hur flickor och pojkar gör kön*. Stockholm: Liber AB.

Fredelius, Gunilla & Klein Frithiof, Patricia & Ursing, Ingrid (1994). *Kvinnoidentitet*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.

Fredriksson, Kristina (1999). *Genus och litteratur – en studie av högläsningsslitteratur i grundskolans åk 3*. Norrköping: Linköpings universitet.

Gemzöe, Lena (2002). *Feminism*. Stockholm: Bilda Förlag.

Gilje, Nils & Grimen, Harald (1992). *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos.

Grundskolans kursplaner och betygskriterier (2000). Skolverket. Västerås: Skolverket och Fritzes.

- Hirdman, Yvonne (2001). *Genus – om det stabilas föränderliga former*. Malmö: Liber AB.
- Kåreland, Lena (red.). (2005). *Modig och stark – eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm.
- Kåreland, Lena (2001). *Möte med barnboken*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Lärarens handbok* (2002). Lärarförbundet. Solna: Tryckindustri Information.
- Norberg, Inger (red.) (2003). *Läslust och lättläst. Att förebygga och reparera lässvårigheter och bevara läslusten*. Lund: Författarna och Bibliotekstjänst AB.
- Orlenius, Kennert (2001). *Värdegrunden – finns den?*. Stockholm: RUNA FÖRLAG.
- Patel, Runa & Davidsson, Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur.
- Pechter, Carrie F. (1998). *Educating the Other. Gender, Power and Schooling*. London: Falmer Press.
- Rönneholm, Magdalena (1977). *Vad läser våra barn? Studieplan till "Könsroller i barnlitteratur"*. Rapport från Centerns Kvinnoförbunds barnboksgrupp.
- SAOL (1998). *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*. 12 upplagan. Stockholm: Norstedts.
- Stensmo, Christer (2002). *Vetenskapsteori och metod för lärare – en introduktion*. Uppsala: Kunskapsföretaget i Uppsala AB.
- Stukát, Staffan (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Svaleryd, Kajsa (2006). "Kön spelar roll". *Förskoletidningen, Genuspedagogik*, 1, 4-10.
- Svenska språknämnden (2000). *Svenska skrivregler*. Stockholm: Liber AB.
- Teleman, Ulf (1991). *Lära svenska. Om språkbruk och modermålsundervisning*. Stockholm: Almqvist och Wiksell.
- Wellros, Seija (1998). *Språk, kultur och social identitet*. Lund: Studentlitteratur.
- Wiklund Dahl, Eva (2006). "Ett litet steg framåt". *Förskoletidningen, Genuspedagogik*, 1, 1
- Öhrn, Elisabet (2002). *Könsmonster i förändring? – en kunskapsöversikt om unga i skolan*. Stockholm: Skolverket.

7.4 Tidningar

- Borgström, Claes (2005, 19 januari). Debattartikel, *Jämo: Politiker inser inte vikten av jämställdhet*. Göteborgs-Posten, 51.